

ERDŐS TIBOR

Adóztatás, hatékonyság és gazdasági növekedés

A szerző – a nyugati közgazdasági irodalomhoz hasonlóan – szorosan a holtteher-veszteség kategóriájával egybekapcsolva vizsgálja a gazdasági hatékonyságot, kitérve a többi hatékonysági tényezőre. Alaposan csak az adóztatás által okozott holtteher-veszteséget elemzi. E veszteség nagysága csak a mikroökonómiai elemzésben függ a keresleti és kínálati rugalmasságtól. Makroökonómiai szinten csupán az adók nagysága és változása befolyásolja a mértékét, méghozzá az adóbevételek és a költségvetési kiadások nettó hatásának függvényében. Közvetlen korlátozása nem lehetséges. A szerző az adóztatás növekedési hatását is tárgyalja. Ezt részben a megtakarításokra, részben a munkaerő-kínálatra, valamint a beruházásokra gyakorolt hatásának vizsgálatával teszi, szem előtt tartva azt is, hogyan alakul közben a gazdasági hatékonyság.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: E22, E24, E31, E51, E61, E62.

Holtteher-veszteség és adóztatás

Fontos kérdés, hogyan hat az adózás a gazdasági hatékonyságra. Ha csak azt tekintjük, hogy az *adók miatt* csökken a személyes fogyasztás és a termelés, a válasz csak az lehet: az adóztatás rontja a hatékonyságot. Ezt a szakirodalom részben az adózás által okozott *holtteher-veszteség* – vagy máshogyan fogalmazva: *többletteher* – elemzésével mutatja be. E többletteher érinti mind a fogyasztókat, mind a termelőket. Használatos a holtteher-veszteséggel kapcsolatban az *elveszett fogyasztói többlet* és az *elveszett termelői többlet* fogalma is.

Ebben a cikkben a holtteher-veszteség vizsgálata közben nagyon lényeges új megállapításokat teszünk, ami az elmélet radikális átalakítását is jelenti. Ez akkor követhető jól, ha előbb tömör összefoglalást adunk a holtteher-veszteséggel kapcsolatos legfontosabb megállapításokról.

A holtteher-veszteséget elemző írások mindig *mikroökonómiai* megközelítésűek. Magával az adótannal nem is a makro-, hanem a mikroökonómiai tankönyvekben ismerkedhetünk meg. A holtteher-veszteséget az első lépésben mindig a termékekre

kivetett adókkal kapcsolatban vizsgálják, vagyis a közvetett adókat veszik alapul.¹ Az alkalmazott példa rendszerint ilyen: A termékre t fogyasztási adót vetnek ki. Emiatt az állam bevétele $A \times t$ összeggel nő. A áru drágább lesz, s emiatt növekszik mind a vásárlók, mind az eladók (a termelők) terhe.

A viselt adóteher mértéke és megoszlása a kereslet és a kínálat árrugalmasságától függ. Tegyük fel, hogy a teher egyenlően oszlik meg a vevők és az eladók közt. Az adó miatt nagyobb lesz a termék piaci ára, ugyanakkor a keresletesség miatt kisebb lesz az elérhető termelői ár. Az adó beékelődik a piaci ár és a termelő által realizált ár közé. A nagyobb piaci ár és a lejjebb szorult termelői ár miatt mind a kereslet, mind a kínálat kisebb lesz, *termelés vesz el*. A befizetett adó és az elveszett termelés egyaránt veszteség a *termelő és a fogyasztó* számára. A nagyobb adóbevétel viszont a *társadalom számára* nem veszteség, hiszen ezt az állam felhasználja, ami mások jövedelmét növelheti. A kivetett adó miatt elvesző termelés és fogyasztás mögött azonban jövedelem sem képződik. *Nagyobb tehát a termelő és a fogyasztó vesztesége, mint az állam adóbevétele*. Ez a különbség, vagyis az elveszett termelés – annak elveszett hasznosságával együtt – a *holtteher-veszteség*. Ez egyúttal hatékonyságromlást jelent.

A finomabb elemzés ennél továbbmegy. Ha A kereslete az adóval növelt ár miatt csökken, a fogyasztók a kiesést más áru(k) vásárlásával pótolhatják. Vagyis más áru termelése növekedhet, éppen az A -ra kivetett fogyasztási adó miatt. Országos szinten tehát nem biztos, hogy az adóztatás minden egyes esetben hatékonyságromlást vált ki. Ez azonban rendszerint bekövetkezik, ugyanis az A termék kieső keresletét rövid időszakban nagyon nehéz hasonló hatékonysággal kielégíteni más termékkel. A helyettesítéssel együtt azonban *kisebbsé lehet* a holtteher-veszteség. A tényleges csökkenés végül is a hatékonysági *különbségtől* függ (*Case-Fair* [1996] 477–482. o.). Ebből máris kiderül, hogy az adóztatás problémája átnyúlik a makrogazdaságtan területére.

Gondot okoz a holtteher-veszteség *értékelése*. Az adók kivetése miatt csökken a termelés és a fogyasztás *volumene*. A szakirodalom ezzel legtöbbször nem elégszik meg. Azt is megnézi, milyen változás történik a *gazdasági jólét (economic welfare)* terén. Ha a *fogyasztói és a termelői többlet* fogalmát is bekapcsoljuk a vizsgálatba, a holtteher-veszteség értékelésében nem csupán a termelés volumenének változását, de a termelői és fogyasztói többletet alakulását is figyelembe kell venni.

A fogyasztói többlet mindig azzal az ártöbblettel azonos nagyságú, amelyet az áruért a vevők *hajlandók lennének* fizetni a tényleges ára felett. Ha ezeket az árnagyságokat összekötjük, és a függőleges tengelyre vetítjük, egyenletesen csökkenő egyenest kapunk. Ez nem más, mint az áru keresleti görbéje.

Hasonló módon gondolható el a termelői többlet. Ahány eladó van a piacon, annyi különböző áron volnának hajlandók eladni terméküket. De mindegyik a legnagyobb elérhető árra törekszik. Ha tökéletes a verseny, a legnagyobb elérhető ár a piaci ár, és ezen az áron ad el mindenki. Ha azokat az árnagyságokat összekötjük, amelyeken az egyes

¹ A jövedelmekre kivetett adók is holtteher-veszteséget idéznek elő, így a társadalombiztosítási járulékok is. Ezek befolyásolják a munkavégzés és a szabadidő közti, illetve a fogyasztás és a beruházás, vagyis a jelenlegi és a jövőbeli fogyasztás közti arányt, ezekkel együtt a folyó termelés szintjét és alakulását. Az utóbbi van közvetlen kapcsolatban a holtteher-veszteséggel. Ezek vizsgálatára visszatérünk.

eladók még hajlandók *volnának* eladni, egyenletesen emelkedő egyenest kapunk, amely nem más, mint a kínálati görbe.

Ha ezeket az összefüggéseket ábrázoljuk, az árat vízszintes egyenessel, a keresleti görbét az árszint felett lévő, de végül az árszintet felülről elérő *csökkenő*, a kínálati görbét az árszint alatt lévő és végül azt alulról elérő *emelkedő* egyenessel ábrázolhatjuk. Az áregyenes feletti terület a *fogyasztói többlet*, eme egyenes alatti a *termelői többlet*. Az egész bezárt terület *háromszög alakú*, természetesen az áregyenes által elválasztott két terület külön-külön is az. A behatárolt terület nem csupán a termelés volumenét fejezi ki, hanem vele együtt a termelési és fogyasztói többlet nagyságát is.

Most kapcsoljuk be a vizsgálatba az államot és az adókat! Mondjuk, a termékre kivetett adó egyformán terheli az eladókat (termelőket) és a vásárlókat (fogyasztókat). Növeli az áru árát, és beékelődik a vételár (ezt fizeti a vevő) és az eladási ár közé (ezt kapja az eladó). Az adót az eladó befizeti az állami költségvetésbe.

Ha az áru kereslete és kínálata nem tökéletesen rugalmatlan, a kereslet és a termelés is esik. Vagyis termelés vész el a hozzá tartozó termelői és fogyasztói többlettel együtt: éppen ez a holtteher-veszteség. De mert a termelői és fogyasztói többlet együttes területe háromszög alakú, a holtteher-veszteségé is az.

A holtteher-veszteség nagysága nagymértékben függ a termék keresletének és kínálatának rugalmasságától. Ha a termék kereslete tökéletesen rugalmatlan, az adó- és árnövekedés miatt nem csökken az adott termék előállítása, vagyis *itt nincs* holtteher-veszteség. Rugalmas keresletű termékek esetében viszont az adóemelés miatti drágulás már visszaveti a keresletet és termelést, vagyis itt megjelenik a holtteher-veszteség. Így éppen azért, hogy csökkenjen a holtteher-veszteség, korábban sokan azt tanácsolták, hogy az állam csak azokat a termékeket vagy termelési tényezőket adóztassa, amelyeknek a kereslete és/vagy kínálata rugalmatlan.²

Az adók nagysága idővel változik (általában növekszik). Ha feltesszük – és az egyszerűség kedvéért a szerzők majdnem mindig fel is teszik –, hogy a kereslet és a kínálat rugalmassági foka változatlan, a növekvő adóteher miatt a holt teher nagysága is növekszik, mégpedig *négyzetesen*: az áruegységre kivetett adó (*unit tax*) megduplázódása esetén a holtteher-veszteség nem kétszeresére, hanem négyszeresére nő. A holtteher-veszteség háromszöggként ábrázolható, amelynek területe az alap és a magasság szorzatának a fele. Az áruegységre kivetett adó megegyezik a háromszög alapjával. Ha a kereslet és kínálat rugalmassági foka adott, a háromszög szögei nem változnak. Ekkor, ha megnő a háromszög alapja (vagyis emelkedik az adó), a háromszög magassága is nagyobb lesz. A növekvő alap tehát a *növekvő magassággal* szorzandó, ezért nő a holtteher-veszteség négyzetesen, vagyis a kivetett adónál sokkal gyorsabban.³

² Ez semmi jóra nem vezetne. Kevés olyan termék van, amelynek a kereslete abszolút rugalmatlan. A rugalmatlanság foka egyazon terméknél is változik: a kereslet csak egy árhatáron belül rugalmatlan. A legismertebb javaslatot Henry George 19. századi amerikai közgazdász tette: az összes adót a földre kell kivetni, mert a földkínálat adott. Esetenként a mai kor közgazdászai is – például Milton Friedman – helyeselte a javaslatot: „... a legkevésbé rossz adó a földterület fejlesztések nélküli értékére kivetett ingatlanadó, vagyis Henry George sok-sok évvel ezelőtti javaslata” (idézi *Mankiw* [2011] 185. o.).

³ Ezt az összefüggést könnyen érthetően mutatja be *Mankiw* [2011] (157–160. o.). A négyzetes összefüggéssel kapcsolatban azonban problémák merülnek fel. Erre mindjárt visszatérünk.

A kereslet rugalmassága is változhat azonban. Ha növekszik, négyzetesnél nagyobb lehet az összefüggés az áru egységre kivetett adó és a holtteher-veszteség növekedése közt. Ha e rugalmasság csökken, az összefüggés kisebb, mint négyzetes. Érdeemes a változásokat dinamikájukban is vizsgálni.

A kínálati rugalmasságról csak röviden: itt közvetlenül az ár és a kínálat kapcsolatát (változását) figyeljük. Az adónövelés által okozott ár növekedésre a kínálat is reagálhat rugalmasan vagy rugalmatlanul. A rugalmatlan kínálat csak csekély, a rugalmas pedig nagy holtteher-veszteséggel jár. A kereslet-kínálati görbék változásai egyszerre hatnak – kombinációikat, különösen a gyakorlatban – nem könnyű nyomon követni.

Mindez nagyon lényeges problémát vet fel. Az adóterhek nagysága ma többszöröse a – mondjuk – száz évvel korábbiak. Ha adott keresleti és kínálati rugalmasság mellett az adóterhek és a holtteher-veszteség közti kapcsolat négyzetes, akkor az utóbbi miért nem emésztette fel a gazdaságot sehol sem? A fejlett gazdaságokban az adók GDP-hez viszonyított aránya többnyire 30–40 százalékos. Akármilyen kicsiny is volt a holtteher-veszteség a múlt század elején, az a négyzetes összefüggés érvényessége esetén ma súlyos gondot okozna.⁴ Ilyet nem tapasztalunk. Valami lényegeset biztosan kihagytunk a vizsgálatból. Mégpedig azt, hogy az adók és a holtteher-veszteség makrogazdasági összefüggése nem ugyanaz, mint mikroszinten. Ezzel máris eljutottunk azokhoz a problémákhoz, amelyek az elmélet *átalakításához, továbbfejlesztéséhez* vezetnek.

Adóztatás és makrogazdasági összefüggések

A mikrogazdasági vizsgálatokból rendszerint kimaradnak az adóztatás közvetett hatásai. Az adóelmélettel foglalkozó szakirodalomra pedig éppen ez a mikroszemléletű megközelítés a jellemző.⁵

Természetesen igaz, hogy a *kivetés helyén* holtteher-veszteség alig, vagy nem keletkezik. A szerzők többnyire fel sem vetik, lesz-e *további* következménye annak, ha az állam tekintélyes mértékű adót vet ki rugalmatlan keresletű árukra.

⁴ Jól illusztrálják ezt az Egyesült Államok 1913 és 1955 közötti 42 évének fejleményei. Ez idő alatt a gazdaság összesen 2,43-szorosára növekedett. Legyen az adózás aránya 1913-ban 10, 1955-ben pedig 33 százalék. Ebben az esetben az adó 10 egységről $243 \times 0,33 = 80$ egységre emelkedik. Az adó növekedése nyolcszoros! A *Musgrave–Musgrave* [1984] az 1980-as évekre a holtteher-veszteség arányát a GDP 10 százalékára becsüli. Ez azonban nem fér össze a négyzetes összefüggéssel! Vegyük példánkban a GDP mindössze 3 százalékának a holtteher-veszteséget 1913-ban. Ennek az adónövekedéshez képest négyzetes arányban kellene növekednie. Az adó a példában nyolcszorosára nő, ezért a holtteher-veszteségnek a 64-szeresére kellene emelkednie, ami értékben 3×64 , vagyis 192 egység. De az adó egymaga 80 egység, ami a holtteher-veszteséggel együtt 272 egységre rúg. Ez jóval nagyobb, mint az egész GDP. Vagyis képtelen eredményre jutottunk.

⁵ Lássunk egy-két példát e szemlélet megnyilvánulására! A munkaerőpiacon a munka kínálata kifejezetten rugalmatlan. Ha a bérek a rájuk kivetett adók miatt jelentősen csökkennek is, a munkások túlnyomó többsége nem mond fel, tovább dolgozik. Így a munkaerő kínálata nem, vagy csak nagyon kis mértékben esik, és emiatt a termelés nem, vagy alig csökken. Nincs, vagy alig jelentkezik holtteher-veszteség. Vagy, ha fejadót vetnek ki, ez nem változtatja az arányokat, a kereslet szerkezete sem változik, így nem jöhet létre holtteher-veszteség. E példákkal kapcsolatban is az a baj, hogy kimarad a vizsgálatból, mi a bércsökkenés további következménye. Esik ugyanis a bérből élők kereslete, emiatt csökkenhet a termelés, vele együtt a foglalkoztatottság, így nő a holtteher-veszteség. Változik a munka és a szabadidő aránya. Az eredmény mindig ugyanaz: ha nő az adó, nő a holtteher-veszteség is.

Pedig ekkor éppen az adóztatás miatt esik *más áruk* kereslete, és vész el ezzel termelői és fogyasztói többlet.⁶ Igaz, ebben az esetben a kereslet csökkenése nagyon *elaprózva* jelentkezik, mértéke mégis számottevő lehet.⁷

A mikrogazdasági szemléletű elemzés nem elegendő. Ennek értelmében ugyanis a holtteher-veszteségnek olyan nagyságot kellene elérnie, hogy az a gazdaságot működés-képtelenné tenné. Kell lennie megoldásnak! Ezt segítik a következő megfontolások.

Először is, nem helyes, ha az elveszett termelői és fogyasztói többletet is magában foglaló holtteher-veszteséget a GDP nagyságához viszonyítjuk. Ez a többlet ugyanis nem materializálódik anyagi javakban, hanem inkább csak a termelő és fogyasztó tudatában jelentkezik. Mégis, miatta a holtteher-veszteséget az elveszett termeléshez képest lényegesen nagyobbak vesszük. Ezzel szemben a GDP kimutatott nagysága egy szemernyi értéket sem foglal magában a szubjektumok tudatában megjelenő termelői és fogyasztói többletből. Ezek beszámítása a GDP-be nem is lehetséges. *A GDP-hez való viszonyítás esetén* csakis azt tehetjük: az elveszett termelést, illetve az elveszett fogyasztási volument viszonyítjuk a GDP nagyságához, hogy a holtteher-veszteség relatív nagyságát felbecsülhessük.⁸

Másodszor, ha a termelői és fogyasztói többlettel nem számolunk, csak a valóban elveszett termeléssel, ez idővel növekszik ugyan, de nem négyzetesen. A négyzetes összefüggés ugyanis a termelői és fogyasztói többletet megjelenítő háromszöghöz kapcsolódik. Itt is úgy, hogy a szögek változatlanok. Ha ekkor az alap nő, a terület ennek négyzetével nő. Ha ezt a a termelői és fogyasztói többletet megjelenítő háromszöget nem vizsgáljuk, a holtteher-veszteség e négyzetes növekedését sem vesszük figyelembe. Ezért ha nő is az így számba vett holtteher-veszteség, arányát tekintve nem szükségképpen nő a GDP-hez képest.

Harmadszor, az adóbevételek nem maradnak az államháztartáson belül, hiszen az állam elkölti őket. A szakirodalom elsősorban az adók hatását vizsgálja. De azt nemigen, hogy a kiadásoknak van-e visszahatásuk a *holtteher-veszteség nagyságára*. Pedig az adóbevételek elköltése csökkenti, vagy esetleg egészen eltünteteti a holtteher-veszteséget. Előfordulhat, hogy ezért ennek hosszú távú növekedésére nem is kell számítani?

A választ két lépcsőben adhatjuk meg. Mindenekelőtt: az nem fordulhat elő, hogy az adók elköltése teljesen ellensúlyozza a holtteher-veszteséget. Az adók kivetése persze holtteher-veszteséget okoz, de elköltésük nem a kivetett adót szünteti meg, legfeljebb csupán az adóztatás miatt kialakult bevételi többletet. Az állami kamatkiadásnak pél-

⁶ A téma irodalmában azt olvashatjuk, hogy az adó kivetése termelés-csökkenést okoz, és ez az elveszett termelés a holtteher-veszteség. A helyettesítési folyamat tárgyalásakor is ez a következtetés. Pedig a helyettesítés esetén belép egy újabb termék, emiatt pedig kisebb a holtteher-veszteség. Makrogazdasági szinten csak a nettó kiesés számíthat holtteher-veszteségnek. Ilyen vizsgálatok is akadnak, de nem gyakran. *Case-Fair* [1996] például azt is elemezte, hogy a tőkére kivetett adó változást okozhat a felhasznált technológiában: tőkeigényes technológiáról munkaigényesre térhetnek át. Ha a munkaigényes technológia költségesebb, a holtteher-veszteség a két technológia használatának a *különbsége*. Ez természetesen kisebb, mint amekkora veszteség a tőkeigényes technológia elhagyásából származnék (477–484. o.).

⁷ Természetesen ilyenkor a holtteher-veszteséget nem az áremelkedés váltja ki, hanem a kereslet csökkenése. Ugyanez a helyzet a jövedelmek adóztatásakor is: ekkor sem az ár-növekedés, hanem az adó miatt bekövetkező keresletcsökkenés idéz elő holtteher-veszteséget.

⁸ A szerző nem tudott utánaérni annak, hogy a szakirodalomban milyen metodikával becsülték meg a holtteher-veszteség nemzetgazdasági arányát, mert az ott hivatkozott források nem voltak elérhetők.

dául nincs ilyen közvetlen hatása. Ha az adó marad, marad holtteher-veszteség is. Ha nem egyenlő az állam költsége az adók összegével, az persze okoz gondokat, de ezek nem a holtteher-veszteséggel kapcsolatosak. Az expanzív, illetve restriktív költségvetési politika témakörébe tartoznak, itt nem kell foglalkoznunk velük. Ezért az adóbevételeket és a költségvetési kiadásokat egyenlőnek tételezzük fel, hogy két különböző összefüggést ne keverjünk össze egymással, és azt vizsgáljuk meg: ha nem is tűnik el a holtteher-veszteség, csökken-e nagysága, ha a befolyt adókat elkölti az állam?

A válasz igen, és itt rögtön gondolni kell arra: a holtteher-veszteséget nem mindig az áremelkedés váltja ki, hanem az adók kivétele és így az árak emelkedése miatt bekövetkező keresletcsökkenés. Ezt fentebb láttuk is, amikor a rugalmatlan kereslettű árak adóztatásának további következményeit vizsgáltuk. A jövedelemadók és társadalombiztosítási járulékok esetében pedig mindig ez a helyzet. Az állami kiadások az adóztatással közel azonos időben növelik a keresletet, vagyis nem is biztos, hogy a kereslet esik, amikor az adót befizetik. Emiatt tehát lényegesen kisebb lehet a holtteher-veszteség annál, mint ha csak az adók hatását vesszük figyelembe.

Ügyelni kell azonban a következőre: az állami kiadásokon alapuló keresletnövekedés szerkezete nagyon eltér az adóztatás miatt közvetlenül bekövetkező keresletesés szerkezetétől. Azaz: összességében a holtteher-veszteség lényegesen kisebb lesz ugyan, de az áruvilág összetételét tekintve nagyon eltérő mértékben. Egyes esetekben a mérséklődés nagyarányú vagy teljes, másoknál alig észlelhető, vagy el is marad. A folyamatot a gazdaságban nem tudjuk nyomon követni, de a végeredmény biztos: nem valódi veszély, hogy az adók miatt képződő holtteher-veszteség felemészti a gazdaságot.

A másik nagyon lényeges megfontolás a négyzetes összefüggéssel kapcsolatos: mennyire kell komolyan számításba venni az elveszett termelésen kívüli termelői és fogyasztói többlettel? Ez azért fontos kérdés, mert a négyzetesen növekvő holtteher-veszteségen belül ezek adják a növekmény nagyobb részét. Meg kell nézni, hogy ez a kétfajta többlet mennyire tekinthető fontos tényezőnek a gyakorlatban. Ez úgy történhet, hogy megnézzük, hogyan ítéli meg ezek szerepét a profitja vagy vesztesége, illetve a fogyasztása és vagyona felmérésében maga a termelő és a fogyasztó.

Vegyük a fogyasztót, aki tartós fogyasztási cikket vásárol, és akit kellemes meglepetés ér: kevesebb pénzért kapta meg a vágyott jószágot, mint amekkora vételárra számított! Nőtt-e emiatt a jövedelme? Esze ágában sincs így számolni. Jövedelme, vagyoni helyzete nem változott. A szerzett fogyasztói többletet nem tekinti jövedelemnek, csupán örül annak, hogy a beszerzés olcsóbb lett. Még inkább így van ez, ha nem csupán az egyes fogyasztót, hanem valamennyiüket egyszerre nézzük, vagyis már a makrogazdaságba lépünk. Itt már egyenesen lehetetlen a fogyasztói többlet beszámítása a jövedelembe vagy a létező vagyonnak a szerzett cikkekhez kapcsolódó fogyasztói többlettel való korrigálása. Mindenki azzal az értékkel számol, amennyibe a vásárlások kerültek (a vagyonelszámolásban még az amortizáció fogalmi köréhez kapcsolható értékcsökkenéssel is). Ha mindez igaz, a *kalkulációkban* az adózás okozta termelés kiesés, vagyis holtteher-veszteség sem az elveszett fogyasztói többlettel együtt tartható nyilván, már csak azért sem, mert senkinek sincs fogalma arról, hogy ez pontosan mekkora.

A termelői oldallal már könnyen végezhetünk. Ha a termelő olcsóbban is eladhatta volna, mert még így is normálprofitot érhetett volna el, ez nem vezeti egyik ter-

melőtt sem arra, hogy e különbséget külön is nyilvántartsa. Ha a termelőt adóztatják, és ezt ténylegesen ő viseli, a szemében a profitcsökkenés nagysága nem az elveszett termelői többlettel megnövelt összeg, hanem csak az, amit az adó az árbevételből elvesz. Ettől függően csökkenti a termelését; az adózás okozta veszteség számára a termelésűcsökkenéshez kapcsolódik, és nem a termelői többlet csökkenéséhez. Ez azt jelenti: a *tényleges gazdasági döntésekben* a termelésvesztés játszik szerepet a hozzá kapcsolható termelői és fogyasztói többlet *nélkül*. Éppen olyan a helyzet, mintha a holtteher-veszteség maga a termelésvesztés volna.

Ha így figyeljük a holtteher-veszteség alakulását, nyomát sem látjuk annak, hogy az utóbbi gyorsabban növekedne, mint ahogyan az adók emelkednek, és annak, hogy a holtteher-veszteségnek négyzetes arányban kellene emelkednie. Ez teljes összhangban van a tényleges gazdasági tapasztalatokkal, valamint azzal, hogy – eltekintve a keresleti és kínálati rugalmasság változásának bonyodalmaiktól – ha a holtteher-veszteség nem háromszög alakban ábrázolható, akkor az összefüggés sem pont négyzetes. Ezzel együtt sem korrekt eljárás, ha a termelői és fogyasztói többlettel is számoló holtteher-veszteséget a GDP-hez viszonyítjuk. Ezzel eltúloznánk a gazdasági jelentőségét, és hamis ítéletre vezethetne az adóztatás és a gazdasági növekedés jövőjével kapcsolatban. Csak annyit állíthatunk: ha az adóterhek növekednek, a holtteher-veszteség is nő. Ez utóbbi nem nő szükségképpen gyorsabban, mint ahogyan az adók nőnek, és az adók aránya nem nő, csupán a volumenük, a holtteher-veszteségnek a GDP-hez viszonyított aránya nem lesz nagyobb.

Nem kell azonban a négyzetes összefüggést egyszerűen kidobni az ablakon. Ennek a mikroösszefüggéseket tekintve van jelentősége. Itt komoly szerepe van a szubjektumnak, az egyéni értékelésnek. Valóban jó hatást kelt, ha a várakozásainkhoz képest alacsony áron jutunk valamihez? Vagy a termelő számára sem mindegy, hogy többlet kap-e termékéért annál, mint ami már kielégítő bevételt jelentene számára? Ezt azonban nem helyes mechanikusan átvinni a makrogazdaságra. A mechanikus átvitel nemcsak itt okoz zavart, sok más esetben hasonló a helyzet. A mikro- és makroelemzés közötti kontraszt esetenként ennél drasztikusabb is lehet. Ha például a vállalkozók fogyasztása országos szinten nő, profitjuk is nő. Ennek viszont a nyomát sem látni, ha csak az egyes vállalatot nézzük, és tulajdonosának döntéseit vizsgáljuk. Sokáig lehetne sorolni a példákat.

A többi eddig tett megállapításunkat nagyrészt nem kell a holtteher-veszteség létrejöttével, alakulásával kapcsolatosan finomítani, pontosabbá tenni. Így például továbbra is igaz: a rugalmatlan keresletű és/vagy kínálatú áruk adóztatása is jár holtteher-veszteséggel országos szinten. Tehát a holtteher-veszteség ezek adóztatásával nem csökkenthető. Ugyanígy, a fejadó kivetése is kiváltana holtteher-veszteséget, mint ahogyan mindenfajta adóé.

Az adózás által okozott hatékonyságromlást úgy is lehet vizsgálni, hogy az állam jövedelmet von el a magánszektortól, amelyet ott többnyire hatékonyabban lehetne felhasználni, mint ahogyan az állam teheti. Adózás nélkül kisebb eszközfelhasználással nagyobb lehetne a teljesítmény, illetve ez olyan szerkezetű volna, amely a piaci igényekhez jobban alkalmazkodna. Ebben a megközelítésben az adóztatás egész problémáját a nélkül mutatják be, hogy külön használnák a holtteher-veszteség fogalmát!

Akik viszont használják, *hallgatólagosan* ezt is felteszik: a befolyt adók, valamint azon javak és szolgáltatások, amelyek vásárlására a beszedett adókat fordítják, lényegében *egyenértékűek*. Az adók arra szolgáltnak, hogy az árukat és szolgáltatásokat az állam megvegye, és a tranzfereket kifizesse. Vagyis nem az a feltételezés, hogy amit az állam kifizet akármilyen címen, *részben* pazarlás, mert nem arra költi, amire kellene, vagy gyakran többet fizet ki, mint amennyi gazdaságilag indokolt volna.

Mindkét állításban van igazság. Igaz, hogy a termelés, vele a fogyasztói és termelői többlet egy része automatikusan elvész akkor, ha van adóztatás. Ez érvényes akkor is, ha egyébként az állam igyekszik takarékoskodni. Még akkor is, ha a gazdaságosságra való törekvés alapvető mozgatóereje az állam gazdasági tevékenységének. Számolni kell azonban azzal, hogy az állam a legtöbb esetben rosszabb gazdálkodó, mint a legtöbb magánszemély vagy vállalat. *Egyszerre* jelenik meg tehát a holtteher-veszteség és a túl nagy államapparátusból, valamint a rossz intézményrendszerből eredő többletkiadás.

Biztosra vehető, hogy az államnak a gazdaságban betöltött szerepével együtt a *statistikailag számított* (nem feltétlenül valóságos!) *hatékonyság* mindig kisebb, mint nélküle. Még biztosabban állíthatjuk, ha az állam egész tevékenységét számításba vesszük: minden tevékenysége forrást köt le. Majdnem mindegyik rontja a *számított* hatékonyságot, lassúbbá teszi a gazdasági növekedést.

A növekedés üteme azonban nem minden. A számítható hatékonyság sem! Ahol az oktatásra, kultúrára kevés pénz jut, ahol csapnivaló az igazságszolgáltatás, és rossz a közbiztonság, ott az életminőség is rosszabb. Ekkor távlatokban a *tényleges* hatékonyság nem lehet kielégítő, azért sem, mert az részben az iskolázottság, az általános műveltség, sőt a kultúra függvénye. Nem helyes az országok közt sorrendet felállítani csupán azért, hogy mekkora a *számított* hatékonyság. Az életminőség lehet sokkal jobb ott, ahol a *számított* hatékonyság alacsonyabb szintű, és az adóterhek általában magasabbak.

Valódi gond azonban, hogy az állam túlsúlyossá válhat. Mindenfajta állami kiadás *lehet* pazarló. Ez hiányt is okozhat az állami költségvetésben. A kormányok mindenütt hajlamosak arra, hogy a hiányt ne kiadáscsökkentéssel, hanem újabb adónöveléssel számolják fel. Adót emelni könnyebb, mint kiadásokat csökkenteni. Az adóterhek és a kiadások csökkentésére külön figyelmet kell fordítani. Ez nálunk különösen aktuális feladat, mert itt az adózás már olyan szintűre nőtt, hogy aránya eléri, sőt esetenként meg is haladja a fejlett országok átlagos terhelési szintjét. Mértéke már a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés egyik akadályává vált.

Az adóterhek csökkentésével járó gondok

Nemcsak az a baj, hogy a kormányzat könnyebben folyomodik az adók növeléséhez, mint a kiadások csökkentéséhez. Az adók növelésével járó külön gond, hogy miatta nő a holtteher-veszteség, ha nem is négyzetes arányban.⁹ Az adók nem nőhetnek

⁹ Ha az adókulcsok növekedése nem az adóbevételek emelkedésére, hanem csökkenésére vezet, továbbra is nő a holtteher-veszteség, noha eddig az adóktól tettük függővé a holtteher-veszteség alakulását. Ez a tétel azonban csak addig korrekt, ameddig az adók emelkednek. Ha ezek a termelésesés miatt már csökkennek, a holtteher-veszteség emelkedése folytatódik, hiszen változása közvetlenül

akármekkora, mert ez a termelés mindinkább lassuló növekedését, majd tényleges csökkenését váltaná ki. Az utóbbi esetben az adóbevételek növelése nem adókulcs-növeléssel vagy új adók bevezetésével, hanem – paradox módon – adócsökkentéssel lenne csak elérhető. Ezzel tulajdonképpen a sokat vitatott és gyakran nagyon rosszul értelmezett Laffer-görbe problematikájához érkeztünk el.¹⁰

Nehéz megmondani, hogy az adóterhelés milyen mértékétől kezdve kell számolni az adóbevételek, valamint a termelés csökkenésével. Ezt utólag is nehéz megállapítani, mert mind az adók, mind a termelés alakulásában egyszerre több tényezőnek is szerepe van. Talán még nehezebb az adócsökkentés következményeit előre látni, és erről közelítően pontos becslést adni. És az sem igaz, hogy az adócsökkentésnek *kizárólag* kedvező következményei lehetnek.

Jelentős részben a szándékolt és tényleges megtakarítások okoznak gondot. Mondjuk, a személyi jövedelemadót a kormány csökkenti; essék ez 32 százalékról 16-ra. A kormány abban bízik, hogy így a kereslet élénkül, ez lendületet ad a termelésnek, és a csökkenő adóterheléssel, valamint a növekvő termeléssel együtt a holtteher-veszteség nagysága és termeléshez viszonyított aránya is kisebb lesz. Most, első lépésben, csökkenőnek vesszük az államháztartás kiadásait is az adóbevételekkel *együtt*.¹¹

Ha a nettó jövedelmek megemelkednek, a növekménynek mindig csak egy részét fogyasztják el, a fogyasztási határhajlandóságnak megfelelő mértékben. A másik része először mint *szándékolt megtakarítás* jelentkezik. A szándékolt megtakarítás azonban nem minősül tényleges megtakarításnak, ha nincs vele szemben *meghatározott típusú kereslet*.

Ilyen kereslet a *beruházási kereslet*. Ha ez akkora, mint a szándékolt megtakarítás, az egész adócsökkentés többletkeresletként jelentkezik: fogyasztói és beruházási keresletként. A beruházás egyúttal tényleges megtakarítássá váltja át a szándékoltat: a beruházás *nem fogyasztás*, ezért csak megtakarítás lehet. Vagy, ha a szándékolt megtakarítás képződésével egy időben, legalább ugyanekkora értékben, megnő az *exporttöbblet*, megint olyan kereslettel van dolgunk, amely a szándékolt megtakarítást tényleges megtakarítássá változtatja. Többletkereslet jön létre a külföld részéről, ugyanakkor a külfölddel szemben fennálló követelések is nőnek.

a termelés alakulásához kapcsolt. Ha a termelés a túl nagyra nőtt adók miatt már esik, ugyancsak termelés, illetve termelői és fogyasztói többlet vesz el. Mindez még inkább aláhúzza: az adónövelés egy ponton túl nagyon kockázatos.

¹⁰ Laffer 1974-ben egy alkalommal, prominens politikusokkal és újságírókkal ebédelt egy washingtoni étteremben. Előhúzott egy papír zsebkendőt, amelyre felrajzolt egy görbét, amelyet azóta Laffer-görbének neveznek. A görbének egy olyan pontjára mutatott, ahol a túladóztatás miatt a bevételek már csökkennek, vagyis ahol a görbe már süllyedő volt. Ezzel Laffer azt sugalmazta, hogy az Egyesült Államok a görbe lefelé menő szakaszában van, adót kell csökkenteni. Azóta vitatják a közgazdászok, éppen hol is tart a gazdaság az adó mértékét tekintve (*Mankiw* [2011] 183–184. o.).

¹¹ Ha mind az adók, mind a költségvetési kiadások ugyanazon összeggel csökkennek, mindjárt arra kell gondolnunk, hogy a döntéshozók egyik szándéka az államháztartás egyensúlyának fenntartása. A kiadások csökkenése mérsékli az aggregált keresletet, az adók csökkentése viszont növeli. Ezért az aggregált kereslet változatlan maradhat, és az államháztartás egyensúlya nem romlik. Ez a gondolatmenet azonban hibás, mert nem számol azzal, hogy az adócsökkentés nemcsak a vásárlások összegét, hanem a szándékolt megtakarításokat is növeli. Az adócsökkentés által indukált keresletnövekedés ezért nem feltétlenül képes kiegyenlíteni a kiadáscsökkentésből eredő keresletesést.

De ha az állam *fenntartja a kiadásait*, miközben az adóbevétele csökken, nő az államháztartás deficitje, és a szándékolt megtakarítást a fogyasztás egyenlíti ki. Az állami kiadások túlnyomó része fogyasztást növel. Emiatt *eltűnik* a szándékolt megtakarítás, a tényleges nem nő meg, mert sem a beruházás, sem az exporttöbblet nem emelkedik. Ez esetben sem jelentkezik kereslethiány, viszont megnő az államháztartás deficitje.

Vagy többletberuházás, vagy exporttöbblet, vagy az államháztartás képződő deficitje biztosítja, hogy az aggregált kereslet kiegyenlítse az aggregált kínálat szintjét az adócsökkentést követően. A deficitnövelés kockázatos, és nem fokozza a növekedési képességet. Az adócsökkentést tehát a beruházás és az exporttöbblet növekedésének kell kiegyenlítenie.

Ez viszont gyakran nem így történik. Különösen akkor nem, ha a konjunkturális helyzet kedvezőtlen. Ekkor a beruházási igények nem nőnek, és exporttöbblet sem érhető el mindig. Az aggregált kereslet elmarad az aggregált kínálat mögött. Így az adócsökkentés miatt a termelés esik: csak ez biztosíthatja, hogy a kereslet és kínálat utólag egyensúlyba kerüljön.

A termelésesést követően a szándékolt megtakarítás is csökken. Az adócsökkentés következtében jól jártak megtakarítása ekkor is megmarad, az *ő megtakarításai* ténylegesek, nem tűnnek el, de az országos szintű megtakarítás esik. Ez nem jelent ellentmondást, mert sokak tényleges megtakarítása *a jól jártak megnövekvő megtakarítása miatt* gyorsulón csökken, vagy eladósodottságuk mértéke nő még gyorsabban. Mindez máris azt jelenti, hogy az adócsökkenés nem feltétlenül jár (sőt gyakran egyáltalán nem jár) élénküléssel és a holtteher-veszteség mérséklődésével. További bonyodalmat okoz az export és az import alakulása.

Magyarországon az export és az import – külön-külön – eléri a GDP 80 százalékát (ha a szolgáltatások exportját és importját is számításba vesszük). Az export adja a kereslet, az import a kínálat tekintélyes részét egy országon belül. Ha kiadáscsökkentéssel kísért adócsökkentés történik (azért, hogy a deficit ne nőjön), sokak adózott jövedelme hirtelen megnő az adócsökkentés miatt. Ez megnöveli szándékolt megtakarításuk nagyságát is! Vajon mi biztosíthatja, hogy ekkor az export olyan gyorsan nőjön, hogy kiegyenlítse a nagyra nőtt szándékolt megtakarítások által okozott csökkenést az aggregált keresletben? Semmi sem! Az export növekedhet is, csökkenhet is; ez a pillanatnyi gazdasági helyzet függvénye. A szerencsén múlik, elég gyorsan növekszik-e az adott időben. Ha tényleg így növekszik, az egyensúly fennmaradhat egy jelentős adócsökkentést követően is. De nincs érdemi kapcsolat például a személyi jövedelemadó csökkentése és az export növekedési üteme közt. Nem vásárolnak tőlünk hirtelen többet csupán azért, mert a személyi jövedelemadó kulcsa 32-ről 16 százalékra esett.

Beleszól a dologba az import is, mégpedig intenzíven. A kereslet nemcsak akkor maradhat el a kínálat mögött, ha a jövedelem egy részét a lakosság megtakarítja. Ha nő is a kereslet az adócsökkentést követően, ez tekintélyes részben nem a hazai termelést ösztönzi, hanem a külföldit. A külső tényezők egyszerre hatnak export- és importoldalón: ha rossz a külső konjunkturális helyzet, az exportkorlátnak van bénító hatása. Ha nő az importhajlandóság, a keresletélénkítő adócsökkentés hatását mind kevésbé érzékelik a hazai termelők. Ha nincs is baj a hazai termelők és fogyasztók vásárlási hajlandóságával, nem biztos, hogy miatta a hazai termelés kerül könnyebb

helyzetbe. Mindebből az következik, hogy a kormánynak nagyon alaposan meg kell fontolnia, milyen esetben mikor érdemes adócsökkentést végrehajtania!¹²

Egyrészt arra kell ügyelnie, hogy ajánlatos az államháztartást akkor karcsúsítani, azaz a kiadásokat és az adóbevételeket egyenlő összeggel csökkenteni, amikor a gazdasági kilátások kedvezők, és a beruházási hajlandóság kielégítő. Konjunktúra idején az államháztartás „karcsúsítása” nem fenyeget visszaeséssel. Hosszabb időtávon pedig a gazdaság teljesítménye nagyobb lehet, mert ha az államháztartás aránya kisebb, kisebb a holtteher-vesztés is, és ezért is jobb lehet a gazdasági hatékonyság.

Talán ennél is fontosabb kiemelten kezelnünk az importthatást: a termelés és fogyasztás ma sokkal inkább nemzetközi jellegű, mint korábban volt. Ennek a most vizsgált témában rendkívül nagy a jelentősége. Az import nagy aránya miatt az adócsökkentés *a hazai termékek és szolgáltatások* keresletét ma sokkal kisebb arányban növeli, mint korábban.¹³ Az a hallgatólagos feltételezés, hogy az adócsökkentésből származó nettó jövedelemnövekménynek a szándékolt megtakarításon felüli része mind a hazai áruk piacára áramlik, ma már egyáltalán nem állja meg a helyét. Különösen a kis országokban nem. Itt az indukált keresletnövekedés tekintélyes hányada *importot generál*.¹⁴

Ha a világgazdaság helyzete kedvezőtlen, elegendő mértékű belső keresleti impulzus egyetlen országban sem biztosítható.¹⁵ A magyar kormány ezt sem vette figyelembe, amikor az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetéséről döntött. Máig hiába vár a kereslet erőteljes élénkülésére.

¹² A közgazdászok többnyire azt hangsúlyozzák, hogy az adócsökkentést kiadáscsökkentéssel együtt kell végrehajtani, hiszen a bevételek a kiadások finanszírozására valók; csak így biztosítható az egyensúly fenntartása. A gazdaságpolitikusok azonban gyakran nem figyelnek arra, hogy az aggregált kereslet akkor is csökkenhet, ha az állami kiadások csökkenését vele arányos adóteher-csökkenés egyenlíti ki. Ugyanis a keresletcsökkenés oldalán számolni kell egy *induló* keresletessel. A keresletnövelés oldalán csak *indukált* keresletnövekedés van. Ezért a végeredmény: kiegyenlített adó- és kiadáscsökkentés esetén az aggregált kereslet csökkenése annyi, amennyi a kiadáscsökkentés összege. Megfordítva, kiegyenlített adó- és kiadásnövelést feltételezve az aggregált kereslet a kiadásnövelés nagyságával megegyező összeggel nő. Ezeket a kérdéseket a közgazdasági tankönyvek egyensúlyi költségvetési multiplikatőr (*balanced budget multiplier*) cím alatt tárgyalják (Gordon [2009] 75–76. o., Dornbusch–Fischer [1994] 78. o.). Nálunk nem figyelnek rá, pedig nagy gyakorlati jelentősége van a gazdaságpolitika számára.

¹³ A keresletösztönzés korlátos hatásának ez a legfontosabb oka – főként kis országokban. Más tényezők a nagy országokban fontosabb szerepet játszanak. Az importon kívül *Case–Fair* [1996] még hat különböző, a multiplikatőr számértékét csökkentő tényezőt sorol fel (856–857. o.).

¹⁴ Ebből arra következtetésre jutni, hogy a nemzetközi munkamegosztásba bekapcsolódni hiba, súlyos tévedés lenne. Az persze igaz, hogy emiatt a külső függés nagyon intenzív, de növekedési hátrány nem származik belőle. Persze nem tagadható, hogy a belső keresletösztönzés hatékonysága a nyitás miatt sokkal gyengébb. De a külső konjunktúra javulása a belső piacra sokkal erőteljesebben hat akkor, ha a külkereskedelem aránya nagy. Az így jelentkező keresletösztönzés semmibe sem kerül, és sokkal nagyobb hatással jár, mint bármilyen intenzív belső keresletösztönzés. De tudni kell élni vele.

¹⁵ Ugyanakkor nem kizárt, hogy az export mégis gyorsan nő. Ez történt nálunk is az elmúlt években. Ez azonban nem az adócsökkentés következménye. A magyarázatot döntően a hazai multinacionális vállalatok teljesítménye adja meg. Nem biztos azonban, hogy a gyors exportnövekedés miatt a gazdasági növekedés is gyors. Ezzel egy időben eshet a belső fogyasztás, az utóbbi pedig a beruházások csökkenésével is járhat. Mindig több tényező hat egyszerre. Csak egy összefüggést vizsgálva, és a többről tudomást sem véve, nem juthatunk helyes következtetésre.

A jelenlegi kormánypárt a 2010. évi országgyűlési választásokat megelőző kampányban átfogó, radikális adócsökkentést ígért. A választások megnyerése után belátta, hogy olyan átfogó adócsökkentésre, amely megmutatkozik a GDP költségvetési centralizációjának jelentős arányú esésében, nincs lehetőség. Viszont az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése ennek az adónemnek a nagyarányú csökkenésére vezetett a *jobb módú rétegek javára*. Ugyanakkor nulla százalékról 16 százalékra emelkedett a kis jövedelműek adóterhe, mert mindenkinek 16 százalékos kulcs szerint kell adóznia, ha nem is azonnal. Az egykulcsos adó bevezetésének eredménye: az államháztartás személyijövedelemadó-bevétele jelentősen csökkent. (A szakértők többsége évi 500 milliárd forint bevételkieséssel kalkulál.) Ezt azonban rövidesen más adókkal egyenlítették ki, és végül az államháztartás a GDP-nek nem kisebb, hanem nagyobb hányadát osztja el újra.

Érthető, hogy több okból is nagy port vert fel az egykulcsos jövedelemadó bevezetése. *Először*: a szakértők többsége helytelennek tartotta a döntést, mert az államháztartás egyensúlyának további veszélyeztetésétől tartottak. *Másodszor*: a nagy többség hibának minősítette, hogy a kormány nem alkalmaz nulla jövedelemadó-kulcsot. *Harmadszor*: az egykulcsos adó nulla kulcs híján kizárja a személyi jövedelmek progresszív adóztatását. Így az eredmény csakis a jövedelmi polarizáció szükségtelen és káros növekedése lehet. *Negyedszer*: a termelés felpörgését a legtöbben kizárták tartották már csak a kedvezőtlen európai gazdasági helyzet miatt is. Ez az államháztartás deficitjének további növekedését vetítette előre.

A kormány azért döntött az imént kifogásolt módon, mert az volt a célja, hogy a beruházások számára minél kedvezőbbek legyenek a finanszírozási feltételek. Továbbá úgy gondolta, hogy így erőteljes keresleti impulzust tud adni a gazdaságnak, és kijuthatunk a pangás állapotából. Arra is számított, hogy a termelést tartósan élénkítő öngerjesztő folyamat indul be, valamint arra, hogy a gazdaságot nem a szegények jövedelmi helyzete és ennek változása mozgatja meg, hanem a középrétegeké és a gazdagoké. Hiszen a lakossági megtakarítások túlnyomó része, amely a beruházások *növekedésének* a legfontosabb belső forrása, nem a szegényeknél, hanem a jómódúaknál képződik. Úgy számítottak, hogy a megtakarítások gyorsabban nőhetnek akkor, ha közben jövedelemeltolódás megy végbe a magasabb jövedelműek javára. Éppen erre vezet az egykulcsos adó bevezetése a nulla kulcs eltörlésével együtt.¹⁶

Azt remélték, hogy a termeléssel együtt az adóbevételek olyan gyorsan növekednek majd, hogy ha kezdetben mégis felduzzad az államháztartás deficitje, azt a gyorsan növekvő bevételek hamar eltüntetik. A hiány hamarosan „kinőhető”. Így az adócsökkentést nem kell összekapcsolni az államháztartás kiadásainak csökkentésével; a megszorításokat feleslegesnek tartották.¹⁷ A kormány súlyosan elszámította magát,

¹⁶ A nulla kulcs eltörlése azt is jelenti, hogy megszüntették az adójóváírást. Korábban az alacsony jövedelműeknek kellett ugyan személyi jövedelemadót fizetniük *formálisan*, de ezt mindig levonták a fizetendő adóból. Ezt a megoldást törölte el a kormány. Egyedülálló, amit ezzel együtt tett. A magasabb jövedelműek személyijövedelemadó-terhét radikálisan csökkentette, a kis jövedelműekét pedig radikálisan emelte. Igaz, ezt a tehernövekedést a vállalatokkal akarta kötelező béremeléssel ellensúlyoztatni. Ebből komoly bonyodalmak támadtak.

¹⁷ Ugyanakkor a hatalomra kerülő kormány abban bízott, hogy az EU hozzájárul az államháztartás deficitjének mintegy 3 százalékpontos növekedéséhez; így lett volna kifutási ideje az adócsökkentésre támaszkodó gazdasági élénkülésnek. Ismeretes, hogy a hozzájárulást az EU megtagadta.

és ezt jó előre látni lehetett éppen annak alapján, hogy – a kiadások csökkentésével együtt – akkor ajánlatos adót csökkenteni, amikor belső konjunktúra van kibontakozóban (ekkor erőteljes a beruházási kereslet), továbbá élénk a külső konjunktúra, vagyis erőteljes a külső kereslet, s ekkor gyorsan nőhet az export.

A belső keresletnövekedés további fontos tényezője lehet a beruházások alakulása. Akkor tehetik kielégítő mértékűvé az aggregált kereslet egészének növekedését is, ha növekedésük gyors, miközben a GDP-hez viszonyított arányuk is nő. Még akkor is, ha az adócsökkentés a fogyasztói keresletet csak lassan növeli. De a beruházás növelésének kilátásai még rosszabbak voltak Magyarországon (és rosszabbak ma is), mint a fogyasztói keresletéi. Alakulásuk alapvető meghatározó tényezője a belső és külső kereslet várható *jövőbeli* növekedése, de éppen ezek a várakozások nem lehettek optimisták az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetésekor. Európa még szenvedte a gazdasági válsággal összefonódó nemzetközi pénzügyi válság következményeit. Ugyanakkor a magyar gazdaság egyike lett azoknak, amelyeket a gazdasági válság a legsúlyosabban érintett. A termelés szintje még 2012-ben sem érte el a válság előtti, 2008. évi színvonalat. A beruházások aránya nemhogy nem nőtt, hanem csökkenő irányzatú lett. Európában a sereghajtók közé tartozik a magyar gazdaság. A beruházások alakulása termelés- és piacbővítő tényező helyett piacot szűkítő tényezővé vált.

A gazdaságpolitika – akaratlanul ugyan, de – nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a beruházás az exporttöbblet mellett nem volt alkalmas arra, hogy országos szinten a szándékolt megtakarítások fontos, sőt meghatározó felhasználója legyen.¹⁸

Eddig főként az adóztatás és a gazdasági hatékonyság kapcsolatát vizsgáltuk, ezt is elsősorban az adók holtteher-veszteséget kiváltó hatásán keresztül. Most továbblépünk, és először azt nézzük meg, hogy az adók miként befolyásolják a megtakarításokat mikro- és makrogazdasági szinten, majd azt, hogy felhasználható-e az adóztatás a foglalkoztatás és a beruházások ösztönzésére. Tehát alapjában véve az adóztatásnak a növekedési folyamatra gyakorolt hatásáról lesz szó. Azt vizsgáljuk: ha az adózás alapján véve korlátozza a növekedési képességet, lehet-e bizonyos területeken pozitív, a növekedést serkentő hatása is. A vizsgálat itt sem lesz átfogó, inkább a fontos, de kevésbé elemzett összefüggések bemutatására szorítkozunk.

Adóztatás és megtakarítások

Itt az alapösszefüggés egyszerű. A megtakarítás függvénye a jövedelemnek, az adók a jövedelem, illetve a reáljövedelem nagyságát csökkentik, következésképpen az adóztatás miatt a megtakarítások nagysága kisebb, mint nélküle. Léteznek azonban sajátos hatások is, amelyek következtében az adóemelés az országos szintű megtakarítások összegének, sőt hányadának növekedéséhez vezethet. Az sem mindig igaz, hogy az adóztatás fékezi a gazdasági növekedést.

¹⁸ A szándékolt megtakarítások felszívásában a beruházásokon és az exporttöbbleten kívül szerepe van a tőkeexportnak is. Ennek azonban a *belső* keresletre és ezzel együtt a *belső* termelésre vagy nincs hatása, vagy csak szerény mértékben. A magyar gazdaság nincs is olyan helyzetben, hogy egyáltalán szóba jöhessen a nagyobb volumenű hitelezés külföldre.

Elsőként az adókkal sok szempontból rokon társadalombiztosítási járulékokkal foglalkozunk. Abból indulunk ki, hogy az egyének – ha eltekintünk a tartós fogyasztási cikkekre, lakásra való takarékoskodástól – nagyrészt az öregkorra készülve takarítják meg jövedelmük egy részét. A másik meghatározó rész a betegségekre, illetve gyógyítási költségek fedezésére szándékolt majdani kiadás. A megtakarítási hajlandóságot javítja az örökgyógyási szándék is.¹⁹

Amint a kötelező állami egészségügyi és nyugdíjbiztosítás elterjed, változik az egyének és a lakosság egészének megtakarítási hajlandósága. A járulékként befizetett, illetve rendszeresen levont összegeket az egyének folyamatos megtakarításnak tekintik, akik számára így már a saját külön megtakarítás kevésbé fontos. Ezért az országos szintű lakossági megtakarítási hányadnak *csökkennie* kell.

A járulékbévitel *országos szinten* nem mindig megtakarítás, mert évről évre ebből fizetik a biztosítottaknak a nyugdíjakat, és fedezik az egészségügyi kiadásaik jó részét. Mivel a lakosság megtakarítási hajlandósága az általános egészség- és nyugdíjbiztosítás léte miatt kisebb, országosan a megtakarítási hányad alacsonyabb szintű lesz.²⁰

Empirikus kutatások alátámasztják ezt a feltevést. Közülük a legtöbb, bár nem kivétel nélkül, erre az eredményre jut. *Feldstein* [1996] szerint minden 100 dollár társadalombiztosításba fektetett vagyon a megtakarítást 2,8 dollárral csökkenti. A becslésekben nagyok az eltérések, de majd mindegyik megállapítja a negatív hatást. Olaszországban *Attanasio–Brugiavini* [2003] szerint minden 100 dollár társadalombiztosítási vagyon 40 dollár magánmegtakarítást szorít ki.

A növekedésre gyakorolt hatás nyilvánvaló, bár nem közvetlen. A megtakarítások ugyanis *nem kiváltják* a beruházásokat, hanem kedvező feltételt biztosítanak bővítésükre. Velük együtt adva van a forrás a beruházások növelésére. Ha van megtakarítás, növelhető a beruházás az inflációs nyomás erősítése nélkül, a kereslet és kínálat folyamatos egyensúlya mellett. Ellenkező esetben az inflációs nyomás erőteljes lehet, vagy külső forrásokat kell bevonni.

A társadalombiztosítás más összefüggéseken keresztül növeli a megtakarítási hajlandóságot, mert változtatja a jövedelmi arányokat fiatalok és idősök közt. A nyugdíjbiztosítást tekintve az utóbbiak csak járadékélvezők, az előbbieket pedig csak járulékfizetők. Az idősök viszont törekednek örökgyógyásra, ehhez pedig takarékoskodniuk kell. E hatások azonban ellentmondóak. Így végül is – a ta-

¹⁹ *Kotlikoff–Summers* [1981] nem az öregkorra való takarékoskodást, hanem az örökgyógyási szándékot tekintik meghatározónak a háztartások megtakarításaiban. Úgy érvelnek: a felhalmozott vagyon túl nagy ahhoz, hogy az csak a nyugdíjaskor jövedelemkiegészítéseként szolgáljon. Az igazi motíváló tényező az örökgyógyási szándék. Akik megtakarítanak (ezek inkább az idősebbek, mint a fiatalok) a leszámrazottak számára kívánnak vagyont hátrahagyni. Ez a tétel, amelyet a szakirodalom *generációk közti jövedelmi transzferként* is kezel, részben ellentmond a megtakarítás és a fogyasztás életciklus-elméletének.

²⁰ A dolgozó „a társadalombiztosításba befizetett adókat mint megtakarításainak egy részét tekintti, ezért ő maga kevesebbet takarít meg. Így a társadalombiztosítás kiszorít valamekkora magánmegtakarítást. Ráadásul mivel a felosztó-kirovó rendszer a bevételeket nem bocsátja be a tőkefelhalmozásba, a közületi megtakarítás nem kárpótol a magánmegtakarítás leszorításáért” (*Rosen–Gayer* [2008] 245. o.).

pasztalat szerint – a társadalombiztosítás csökkenti az országos szintű megtakarítások arányát.²¹

Elvileg megtakarítást befolyásoló adó a *vagyonadó*. A vagyon – nem számítva az örökölt vagyont – nagyrészt a tulajdonosa korábbi megtakarításainak eredménye. A megtakarítások adózott jövedelemből származnak, ezért a vagyonadó már adózott jövedelmet terhel. Emiatt a vagyonadó gyengítheti a megtakarítási hajlandóságot, ezzel együtt fékezheti a gazdasági növekedést. Empirikus elemzések ezt a véleményt nem igazolják, vagy az eredmények legalábbis megoszlanak. A fő ellenérv az, hogy a vagyon jelenlegi birtokosai nemigen törődnek azzal, hogy azt a múltban adóztatták-e, vagy sem.

A vagyonadó több vonatkozásban is előnyös hatású. Vele együtt az államháztartás könnyebben képes begyűjteni a szándékolt bevételt. Továbbá, jobban érvényesíthető az a követelmény, hogy akinek a teherviselő képessége nagyobb, az több adót is fizessen.²² Végül, a vagyonra kivetett adó kevésbé hátrányos hatású a teljesítmény növekedésére, mint a folyó jövedelmet terhelő adók.

A vagyonadó egyes elemei mindenütt léteznek; nálunk például ilyen az örökösödési adó. Átfogó vagyonadóztatás azonban csak az országok kisebb részében van.²³ És ott is, ahol vagyonadó ténylegesen létezik, az így beszédett adó az összes adóbevételnek mindössze egy-két százaléka. Csupán ezzel nem teljesül az a célkitűzés, hogy a folyó jövedelmek teljesítményösztönzést gátló adóztatását jórészt a vagyonadó bevezetésével oldják meg.

Ez nem véletlen. A vagyonadó kivetésével kapcsolatban számos nehezen megoldható gond merül fel. Rendkívül nehéz feladat a létező vagyon megbízható felmérése, nélküle pedig az adóalap nem állapítható meg megnyugtatóan. A vagyon számos formát ölt: lehet ingatlan, ezen belül háztulajdon, beépíthető telek. Általában jól ismert, hogy rendelkezik-e az adózó ilyen vagyonnal, de még itt is nehézséget okoz a tényleges forgalmi érték megállapítása.

Ennél sokkal nagyobb gond, hogy a felmérések szerint a *bevallott vagyon* legnagyobb része, mintegy 80–90 százaléka ház-, illetve lakástulajdonból áll. Ez meg-

²¹ Ez alól vannak kivételek. Amikor a kötelező társadalombiztosítás rendszerét bevezetik, mindenki új biztosított, ezért van járulékfizetés, de még nincs nyugdíjfolyósítás. Országos szinten az egész befizetés megtakarításnak számít. Ha valamilyen okból a születések száma és aránya a népességhez viszonyítva drasztikusan megnő, ez a munkaképes kor elérésekor jelentkezik a járulékfizetők arányának jelentős emelkedésében. Ez átmenetileg a megtakarítási ráta emelkedését is okozza. Ezek a hatások viszonylag hosszabb ideig is eltarthatnak, de véges idejűek, így átmenetiek.

²² A vagyon valóságos adófizetési képességet jelent. Ha egyenlő folyó jövedelmű adózókat nézünk, a vagyonos adófizetési képessége nagyobb. A vagyonos a gazdasági lehetőségeket jobban ki tudja használni, vagyonából befektetéseket képes finanszírozni, amelyek később bőven megtérül(het)nek. Kevésbé szorul hitelre, ami előny, ha a tőkepiac rosszul működik. A vagyon cselekvési szabadságot ad, nagyobb befolyást, társadalmi elismerést és nagyobb jövedelemszerzési képességet is biztosít (*Atkinson* [1974], [1983], *Kaldor* [1956]).

²³ Európában számos országban van vagyonadó. Ezek: Finnország, Franciaország, Izland, Luxemburg, Norvégia, Spanyolország, Svédország, Svájc. Egyesekben, például Luxemburgban az alkalmazott kulcs lineáris, vagyis nem függ a vagyon nagyságától. Másokban, ilyen Finnország, Norvégia és Svédország, az adóztatás progresszív. Norvégiában a helyi állami szervek is kivethetnek vagyonadót, ennek kulcsa lineáris. Az országok közt nagy a szórás a kulcsok százalékos nagyságában. Az adózott vagyonérték 0,5 százalékától 2 százalékáig terjed: vagyis négyszeres a különbség a szélső értékek közt (*James–Nobes* [2009/2010] 226–229. o.).

közelítően helytálló lehet a kis jövedelmű rétegekre, de messze áll a valóságtól a ténylegesen nagy jövedelműek esetében. Náluk a vagyon jelentős hányadát teszik ki értékes festmények, műtárgyak, ékszerek, antik bútorok, gyűjtemények, nemesfémek, régi érmék, sőt más országokban elhelyezett bankbetétek is. Ezeket felderíteni, még inkább értéküket az adózás számára megnyugtatóan megállapítani, aligha lehetséges.²⁴

Ez az oka annak, hogy ahol létezik vagyonadó, az túlnyomórészt ház-, illetve ingatlanadóból áll. Ez azt is jelenti, hogy nemigen lehet a jövedelemeloszlás egyenlőtlenségeit a vagyonadóval érdemben csökkenteni. Azt is, miért képvisel mindenütt, minden országban meglepően alacsony arányt a vagyonadó az összes adóbevételen belül.

Azért, hogy elegendő bevétel keletkezzen vagyonadóból, gyakran túl alacsonyan állapítják meg az adómentes ingatlanérték felső határát. Viszonylag kis értékű ingatlanok is adózás alá kerülnek. Ezek tulajdonosai kis jövedelműek, egyebük sincs, mint az a ház, amelyben laknak. A rájuk kivetett adó elviheti az egész megtakarítható jövedelmüket, vagy még ennél is nagyobb részt. Ekkor a vagyonadó nemhogy nem csökkenti a jövedelmi polarizáció mértékét, hanem még növeli is. Ezt úgy lehet megakadályozni, hogy a vagyonadó bevezetésekor meghatározzák: *mértéke más adókkal együtt az adóalany jövedelmének bizonyos százalékát semmiképpen sem haladhatja meg.*

Mivel a vagyonadó sehol nem hoz az elméleti várakozásoknak megfelelő állami bevételt, számos elgondolás született ezen adó alapjának szélesítésére. Ilyen ötlet magának az *emberi tőkének* a számításba vétele az országos szintű vagyon felmérésekor. Az utóbbi súlyát az összes vagyonon belül a szakirodalom nagyarányúnak tekinti: egyes vélemények szerint az emberi tőke értéke országos szinten nagyjából azonos lehet a materiális javakban megtestesülő tőke értékével (*Trostel [1993], Nerlove és szerzőtársai [1996]*).²⁵

Az elgondolás gyakorlati alkalmazása kivihetetlen. Azon kívül, hogy alkalmazható számítási eredmények elérésére alig van esély, felmerül a kérdés: kire vethető ki az emberi tőke adója? Nyilván az emberi tőke tulajdonosára, magára a nagy szakképzettséget szerzett munkaerőre. Ez aligha használna a magas szintű képzésnek és a folyamatos, az egész életet kísérő tanulásnak.

Magyarországon ismétlődően felvetődik az általános ingatlanadó bevezetése. Jelenleg ilyen döntés súlyos kockázattal járna. A lakosság, ezen belül az ingatlan-tulajdonosok nagy hányada kis jövedelmű. Ez a gond az egykulcsos adó bevezetése után még nagyobb is lett, mert miatta a lakosság nagy hányada korábban nem, most viszont fizet személyi jövedelemadót. Növeli a gondokat a tartósan nagyarányú munkanélküliség is. Ha a kormány most, egyik évről a másikra, lényegében

²⁴ Nehézségek merülnek fel, mi tartozik a vagyonadó körébe, mit kell adóztatni, mit kell mentesíteni. Külön nehézséget okoz a mezőgazdasági vagyon és a nemzeti örökség részét képező magántulajdonú vagyon értékelése (*Sandford-Willis-Ironside [1975]*).

²⁵ Az emberi tőke adóztatásánál az is gond, hogy az adó a szerzett többletjövedelemen alapulna, de figyelembe kellene venni megszerzésének költségeit is. Alig leküzdhetők az emberi tőke méltányos adóztatásának nehézségei. Nemigen oldható meg az emberi tőke amortizálódásának problémája sem (*Schultz [1961]*).

mindenkit érintő ingatlanadót vezetne be, akkorát, hogy annak az államháztartás számára értelme is legyen, vagy akkorát, hogy az más adók csökkentését lehetővé tenné, a kis jövedelműeket elviselhetetlen mértékben megterhelné. Az ingatlanadó általános érvényű bevezetése Magyarországon nem időszerű. Mindez azt a problémát is felveti, hogy az adóztatás számottevő ingatlanadóval együtt a *jelenlegitől lényegesen eltérő jövedelmi szerkezetet* követelne meg. Ehhez a követelményhez progresszív adóztatás illeszkedne.

A megtakarítások nagyságát az állami költségvetés egyenlegével kétféleképpen is befolyásolni lehet. 1. Adott állami kiadások mellett az állam *növeli* az adóbevételeket, ekkor az *államháztartás megtakarításai* növekednek. 2. *Csökkenti* az adókat, miközben az állami kiadásokat változatlan szinten tartja. Ekkor a *magánszektor* megtakarításai emelkedhetnek. E második eset volt jellemző a jelenlegi kormány politikájára a 2010. évet közvetlenül követően. Ezzel már foglalkoztunk, mint ahogyan azzal is, hogy a döntés miért nem vált be.

Most az első változatra kell figyelnünk, ami adóemelésen alapul. Ez a döntés első látásra képtelenségnek tűnik. A bevételnövelés *önmagában* csökkenti az aggregált keresletet, ami rontja a növekedési várakozásokat. De már láttuk, hogy az összkép nagyban függ attól, hogy *egyébként hogyan alakul az általános konjunkturális helyzet*. Lehet, hogy nem az államháztartás egyenlege a meghatározó a termelés és a foglalkoztatás alakulásával szemben, hanem inkább az utóbbiaktól függenek az előbbi változásai. Ha a konjunktúra erőteljes és tartós, a pozitív államháztartási egyenleg hamarosan megjelenik. Ez akkor is fennmaradhat, ha az adóztatást a kormány nem csökkenti, hanem valamennyire emeli is, *így az állami megtakarítások még inkább nőnek*. Az így képződő megtakarítások beruházásokra használhatók. Növelhetők például az infrastruktúra fejlesztésére fordított kiadások, amelyek a hosszú távú növekedés nélkülözhetetlen feltételét biztosítják.

Gyakran előfordul, hogy az államháztartás deficitese, mégis – a növekvő adóbevételek miatt – az országos szintű megtakarítások aránya növekszik. Ugyanis nemcsak az államháztartás egyenlegének *előjele*, hanem ennek *változási iránya* is számít. Elég, ha a deficit nagysága csökken. Ekkor a deficit az országos méretű megtakarítást kevésbé csökkenti, ezért ennek abszolút nagysága nő.

A közgazdaságtanban már régóta vitatott tétel, hogy *mit kell adóztatni: a fogyasztást vagy a beruházást?* Másképpen: jövedelemalapú legyen az adóztatás vagy fogyasztásalapú? Ha egyszerűen a vállalati profitra vetik ki a nyereségadót, mind a beruházást, mind a fogyasztást adóztatják. Ha viszont a profitnak csak azt a részét adóztatják, amelyet kivonnak a vállalatból, akkor csak a fogyasztást terheli az adózás. A vállalatban hagyott profit megtakarításnak minősül, aminek legalábbis túlnyomó részét beruházzák.²⁶ Ez a megfontolás játszik szerepet az észtországi

²⁶ Az egész jövedelemre kivetett adóztatás helyett csak a fogyasztás adóztatása a személyi jövedelemadóval kapcsolatban is felmerül. Ez ugyanis megtakarításra ösztönözné a háztartásokat, ami a vállalati beruházások forrásául szolgálhatna. Ebben az esetben a háztartásoknak számlával kellene bizonyítaniuk, hogy jövedelmük mekkora részét nem használták fel fogyasztásra, továbbá banki bizonylatokkal azt, hogy növekedtek-e pénzmegtakarításaik stb. Természetesen ez késéssel járó adóbeszedéssel, több adminisztrációs kiadással, bonyolultabb adóbeszedéssel és adóbevallással járna.

gyakorlatban: a profit adóztatása késéssel történik, mert csak így lehet közelítően megállapítani, mekkora profitot takarítottak meg. Ezt a részt levonják a kimutatott vállalati profitból, és csak a maradék, vagyis a kivont és fogyasztásra szánt profit adózik.²⁷ A döntéstől a beruházások gyorsabb növekedését és ezzel a gazdasági növekedés gyorsulását várták.²⁸

Észtországot nem számítva sehol sem tértek át jövedelemalapú adóztatásról fogyasztásalapúra. Sőt Észtországban is csak vállalatok esetében alkalmazzák, személyek esetében jövedelemalapú az adóztatás. Pedig a fogyasztásalapú adóztatás épp itt ösztönözne erőteljesebben a megtakarításra. A lakosságot a *létező* adóztatási rendszerben a kamatpolitikával lehet megtakarításra ösztönözni; igaz ugyan, hogy csak nagyon mérsékelt siker várható. Ha – az egyszerűség kedvéért – feltesszük, hogy az árszint stabil, a kamatláb a lakossági megtakarításokra *legfeljebb* 4-5 százalék lehet. Ettől is messze vagyunk. Ha azonban csak a fogyasztás után lenne adófizetési kötelezettség, még az is megtakarításra ösztönözne, ha csak a jelenlegi alacsony 16 százalékos szja-adókulcsot alkalmazzánk fogyasztási adókulcsként. Ha valaki kevesebbet fogyaszt, ennyivel többet takarít meg, és ennek a 16 százalékaival kevesebb adót fizet. Országos szinten a személyi jövedelem jóval nagyobb a vállalatok adózás alá kerülő együttes jövedelménél. Nálunk például ez a különbség mintegy háromszoros a személyi jövedelemadó javára.

Még sincs egyetlen országban sem következetesen fogyasztáson alapuló adóztatás. Az ok éppen az itt ismertetett arányokban rejlik. Az áttérés vagy óriási költségvetési hiánnyal járna, vagy erőteljesen megemelt fogyasztásalapú adókulccsal. Ennek közel a kétszeresére kellene emelkednie.

Komoly gondot jelentene az is, hogy a fogyasztás aránya az elért jövedelemhez képest a gazdagoknál sokkal kisebb arányú, mint a szegényeknél. Ezért a fogyasztásalapú adóztatás a *jövedelemre vetítve* erőteljesen regresszív adóztatáshoz vezetne a közvetlen adók terén, és ez társadalmilag elviselhetetlen lenne. Így számítva ugyanis, minél kisebb valakinek a jövedelme, azt – *de facto* – annál nagyobb kulcsú adó terhelné! Biztosra vehető, hogy a fogyasztásalapú közvetlen adóztatást soha nem fogják széleskörűen bevezetni, hiába ösztönözne ez sokkal erőteljesebben a megtakarítások növelésére.²⁹

²⁷ Az, hogy a megtakarítások adóztatása nem helyeselhető, nem új gondolat. Jelentősége elég régen ismert, és nem is közgazdász volt az, aki ezt először felvetette. *Hobbes* már a 17. században azzal állt elő, hogy az embereknek aszerint kellene adózniuk, hogy mit vesznek ki a közös fazékból, és nem aszerint, hogy mit hagynak benne. Vagyis nem indokolható a megtakarítás adóztatása. Jóval később *Fisher* [1942] a fogyasztásalapú adóztatást mellett a következőképpen érvelt: a jövedelem egészének adóztatása hátrányos a megtakarításra, mert így a megtakarítást duplán adóztatják: amikor megkeresik a megtakarítandó jövedelmet, és akkor, amikor azt a jövőben a befektetés révén hasznosítják. *Fisher* szerint ez bátorítaná a megtakarítást. Hasonló véleményen volt *Káldor* [1955], aki szerint a fogyasztási kiadások adóztatásával javítani lehetne a magas jövedelmek nem hatékony progresszív adóztatásán.

²⁸ A döntésnek vannak bírálói. Egyrészt, ez késedelmes adóbeszedéssel jár. Továbbá felvetődik, hogy az így elengedett adó hiányzik az államkasszából, amely könnyebben válik deficitessé. Harmadszor: nem könnyű biztosítani a feladattal járó adminisztrációt, ez is költségeket okoz, és mérsékli a nettó eredményt (*Raju* [2006]).

²⁹ A fogyasztásalapú adóztatás előnyeiről és hátrányairól részletes elemzést nyújt *Rosen-Gayer* [2008] 478–505. o.

A megtakarítás a növekedés fontos előfeltétele, de nem maga a növekedés – a növekedés forrásául szolgál a beruházások fedezésére. A gazdasági növekedést szinte mindig a beruházások növekedése kíséri, ha pedig a termelés növekedése gyorsabb, mint a termelékenység javulása, a foglalkoztatottság is bővül. Azt kell megnéznünk, hogy segítheti-e az adóztatás a foglalkoztatottság és a beruházások növekedését, és ezzel a gazdasági növekedést is. A vizsgálatot az adóztatásnak a munkakínálat alakulására gyakorolt hatásával kezdjük.

A gazdasági növekedést ösztönző adóügyi eszközök³⁰

Adóztatás és munkakínálat

Az első gondolat mindenkiben az, hogy a munkakínálat növeléséhez a jövedelmet terhelő adókat csökkenteni kell. Tegyük fel, hogy a munkából élők jövedelme nő, mert a személyi jövedelemadó kulcsa csökken. Mi lehet ennek következménye a munka kínálatára nézve?³¹

A szakirodalom itt két tényező működésével számol: a *jövedelmi* és a *helyettesítési hatás* miatt fellépő változásokkal. Ha az adó csökken, a nettó jövedelem nagyobb lesz adott vagy növekvő bruttó bér esetén. Feltesszük, hogy a foglalkoztatottak 16 órát töltenek naponta ébren. Ez idő alatt vagy munkában állnak, vagy a szabadidejüket töltik. Ha a bér megnő, a szabadidő költségesebbé válik, hiszen ez idő alatt már nagyobb berről kell lemondani. Ezért tovább dolgoznak, nő a munkakínálat, csökken a szabadidő, és nő a munkában eltelt idő. A *helyettesítési hatás* jut érvényre: szabadidőt helyettesítenek munkával. Azért történik így, mert csökkent az adó, és a *helyettesítési hatás* erősnek bizonyult. Ilyenkor a munkakínálat a reálbér és a csökkenő adó függvényében emelkedő irányzatú.³²

³⁰ Felmerülhet az a gondolat, hogy mivel a holtteher-veszteség hatékonyságrontó tényező, ennek csökkentésével a hatékonyság javítható, és így a gazdasági növekedés ösztönözhető. A gondolatot el kell vetnünk, mert arra jutottunk, hogy a holtteher-veszteség nem csökkenthető a rá ható adók csökkentése nélkül. Tehát ez esetben a hatékonyság tulajdonképpen az adócsökkentés miatt javul. Nem ez volna a következtetés, ha a holtteher-veszteség országos szinten csökkenthető volna vagy a rugalmatlan keresletű árak adóztatásával, vagy fejadóval, vagy a rugalmatlan kínálatú termelési tényezők adóztatásával – tehát úgy, ahogy ezt a témát csupán mikrosíkon vizsgáló szerzők állítják. Mi itt éppen arra jutottunk, hogy a kérdés elemzése során nem helyes a makrogazdasági szintű elemzés mellőzése.

³¹ Az adóztatás és a munkakínálat összefüggéséről részletes elemzést ad Stiglitz [2000].

³² Ez az összefüggés persze nem minden munkavállalóra nézve érvényes. Sok függ attól, hogy ki milyen helyet foglal el a jövedelmi skálán. A jövedelmi skála felső részén nagyobb lehet az igény a szabadidőre, mint a skála alsó részén helyet foglalóknál. Függ a munkavállalás való hajlandóság a presztíztől, a karriervágytól, a beosztás munkaigényességétől, a ranglétrán elfoglalt helytől is. Az egyes munkavállalókat nagyon eltérő törekvéseket tapasztalhatunk. Nagy átlagban igaz csak, hogy a jövedelem növekedése a szabadidőigény növekedésével jár együtt.

A nők munkavállalási hajlandósága viszont ekkor határozott növekedést mutat. Munkába lépésük a reálbérek jelentős megemelkedését követően gyorsult fel. Ez azonban nem csupán nagyobb munkavállalási hajlandóságot tükröz. Inkább az történt, hogy a bér egy ponton túl kárpótol azért a veszteségért, amelyet a háztartásban elérhető nem pénzbeli jövedelem elvesztése jelent a nők számára. Az is számít, hogy idővel nagyon sok munkaterület nyílt meg a nők előtt, ugyanúgy szerezhetnek felsőfokú képzést is, mint a férfiak.

Az eredmény azonban lehet más is. Gyakran előfordul, hogy a foglalkoztatottak nemcsak a nagyobb nettó bér által lehetővé tett több fogyasztás, hanem a szabadidő növelése mellett is döntenek. Mindkettő egyszerre történő növelését is lehetővé teheti az adócsökkentés. Ekkor nem a helyettesítési, hanem a *jövedelmi hatás* jut érvényre. De ha a szabadidő nő a 16 órán belül, a munkakínálat nyilvánvalóan csökken, ekkor az adócsökkentés és a reálbérnövelés nem emelkedő, hanem csökkenő munkakínálattal jár: a bér függvényében *hátrahajló* munkakínálati görbe esetével van dolgunk.³³ Ez önmagában a növekedési ütem csökkenését válthatja ki. Vagyis, paradox módon, ha a görbe hátrahajló, a munkakínálaton alapuló gazdasági növekedés ösztönzése nem a jövedelemadó csökkentését, hanem emelését kívánná meg. Van-e azonban realitása annak, hogy miközben a gazdaság növekszik, a jövedelem csökkenő munkakínálattal együtt emelkedik?

Egyrészt tény az, hogy a fejlett gazdaságokban az átlagos munkaidő ma jóval rövidebb, mint egy évszázaddal ezelőtt. Az is tény, hogy a foglalkoztatottak nemcsak a fogyasztás, hanem a szabadidő növelésére is törekednek.³⁴ Másrészt az összefüggés jelentős részben más természetű. A magas fejlettségi szint – és vele együtt a sokszorosára nőtt egy főre jutó nemzeti jövedelem – jórészt a már végbement gazdasági növekedés következménye. A gazdasági növekedésnek sok meghatározó tényezője van, mint például a műszaki fejlődés, a szakképzettség, a szerkezeti átalakulások, a magas fejlettséget elérő emberi tőke. Vagyis a növekedés korántsem csak a munkakínálat alakulására vezethető vissza. Természetes, hogy a fejlettség magasabb szintjén megjelenik a szabadidő növelését kiváltó igény is, és ezt a nagyra nőtt termelékenység lehetővé is teszi.

Mindehhez hozzá kell tenni: mindig egyszerre érvényesül a helyettesítési és a jövedelmi hatás. Ezek ellentétes irányúak. Eredőjük a munkakínálatot tekintve lehet pozitív és negatív előjelű is. Továbbá, csak az *egy foglalkoztatottra jutó* munkaórák száma csökkenő. Az összes munkakínálat ennek ellenére nő: a foglalkoztatottak száma ma többszöröse annak, mint amekkora száz évvel ezelőtt volt.

Mindez azonban azzal a feltételezéssel együtt igaz, hogy léteznek szabad munkahelyek, illetve ezek száma növekszik. Továbbá hogy van a gazdaságban igény a foglalkoztatottak számának növelésére. Ha a gazdaság a tartós pangás állapotában van, lényegtelenné válik, hogy van e munkakínálat, és ez milyen ütemben nő. A mai magyar gazdaságban a hátrahajló munkakínálati görbének nincs jelentősége. Ma nem az a probléma, hogy a munkás mit választ: szabadidőt-e vagy munkavégzést, mert a legtöbb munkás reálbére túl alacsony, inkább a több munka végzése mellett döntene, hogy fogyasztását növelni tudja. Többségük egyszerűen nem választhat. Ha nincsenek munkaviszonyban, vagy csökkentett munkaidőben dolgoznak, az részük-ről nem a szabadidő választását jelenti. *Munkanélkülivé váltak.*

³³ Ha a helyettesítési hatás érvényesül, akkor a munkakínálati görbe balról jobb felé haladva emelkedő a munkakínálatot a vízszintes, a jövedelmi szintet a függőleges tengelyen mért koordináta-rendszerben. A jövedelmi hatást kifejező pedig jobbról bal felé növekvő.

³⁴ Ennek legáltalánosabb formája a hivatalos munkaidő csökkenése. További formák: a részmunkaidőben dolgozók arányának növekedése, a túlórák arányának mérséklődése, a szabadság hosszának növekedése, a munkaszüneti napok számának emelkedése, a heti két munkaszüneti nap általánossá válása, ahol lehet, fizetés nélküli szabadság igénybevétele.

Adóztatás és beruházások

Az adóztatást a szakirodalom többnyire úgy tárgyalja, hogy az korlátozza a gazdasági növekedést és a beruházásokat. Ez többnyire igaz is, de nem tekinthető abszolút igazságnak.

Azért igaz, mert az adóbevételeket túlnyomórészt nem beruházásra, hanem különféle módokon fogyasztásra, esetenként pedig társadalmilag nem hasznos kiadásra is költi az állam. Költekezése emellett gyakran gazdaságtalan. Az állítás azért nem tekinthető teljesen igaznak, mert a bevételeket beruházásra is, továbbá a magánberuházások ösztönzésére is fordítják.

Az állami beruházásokat itt nem tárgyaljuk, ezek hatása, szerepe könnyen érthető. Csak azt említjük meg, hogy mindig vita tárgya: elég hatékonyak-e az állam által finanszírozott és felügyelt beruházások. A vélemények többsége szerint nem, de ez nem általános és teljesen elfogadott vélemény.

Az állam által ösztönzött magánberuházások mindig felszívnak állami, vagyis költségvetési forrást. Ezt is adókból fedezik, vagyis forráselvonást feltételez. Ez önmagában véve nem baj. Mégis, az állam által ösztönzött beruházás külön gondokkal jár.

a) A leggyakrabban alkalmazott eszköz a *gyorsított állótőke-leírások* engedélyezése. Mivel az amortizáció nem adózik, a gyorsított leírás adókedvezményt jelent. Nem könnyű megállapítani, hol célszerű engedélyezni, és mekkorák lehetnek a kulcsok. Nem volna jó, ha a gyorsított leírást a gazdaság egészében alkalmaznák. Ekkor ugyanis a rossz vállalatok, leépülő tevékenységek életben maradását is segítenék, ami a gazdasági hatékonyság romlását váltaná ki.

Ha a gyorsított leírás degresszív, az évente alkalmazott leírási kulcs jóval nagyobb, mint a lineáris, de a leírás mindig a maradék érték alapján történik. Ezért adókedvezmény több éven át csak akkor érhető el, ha a beruházások folyamatosan magas szinten mozognak. Ezek mindig új leírási lehetőséget biztosítanak. Így a rendszer nem csupán beruházásra, hanem *túlzásba vitt* beruházásra is ösztönöz, és *ezáltal* ronthatja a gazdasági hatékonyságot. A gyorsított leírási rendszernek éppen ezért sok a kritikusa.

b) Gyakran alkalmazott eszköz a *beruházási adóhitel* alkalmazása. A fogalom félrevezető, ugyanis nem hitelről van szó, hanem adókedvezményről. Az a vállalat kapja, amelyik új üzemet létesít, vagy új termelő berendezést vásárol. A beruházás értékének bizonyos, az állam által meghatározott százaléka levonható az adóból vagy az adóalapból. Ez a gyakorlat egyenértékű azzal, mintha a vásárolt berendezés olcsóbb lenne. Éppen ebben van a hátránya: túlzottan tőkeigényes technológiák alkalmazására ösztönzi a vállalatokat. Zavarja a tőke és a munka közti helyettesítési folyamatot, amelynek alapvető jelentősége van a gazdasági növekedésben és a technikai fejlesztésben.

Az egy foglalkoztatottra jutó tőke értéke időben növekszik. Ennek azonban szigorúan a tőke *tényleges költsége* (ára) és a munkáért járó bér nagyságának alakulása szerint kell történnie, különben romlik a tőkehatékonyság. Veszélyeztetni a megtakarítások és a beruházások közti egyensúlyt is, mert a beruházási adóhitel ösztönzi a beruházásokat, de a szándékolt megtakarítások növekedésére nincs hatással. Érthető, hogy a beruházási adóhitelt hol bevezetik, hol visszavonják, és nem általánosan alkalmazzák.

c) Speciális beruházásösztönző eszköz a *veszteségtérítés* intézménye. A gazdálkodás mindig kockázatos vállalkozás: vagy kifizetődik, vagy sem. Nem hoz előre garantált jövedelmet nominálisan sem. Az állam is bent van a gazdaságban, mint olyan részt vevő fél, amelyik úgy részesedik a kockáztató vállalatok jövedelméből, hogy adót fizet velük. Tehát a nyereségből az állam mindig részesedik, a veszteségből nem. Vagyis az állam és a vállalatok helyzete egyenlőtlen, hiszen a veszteségben is osztozniuk kellene. Éppen erre szolgál a veszteségtérítés (*loss offset*) intézménye. Lényege, hogy veszteség esetén a vállalat, a profitadó mértékének megfelelően, térítést kap az államtól. Ez történhet úgy is, hogy a térítést az adóbevallást követően az állam átutalja, vagy a legközelebbi nyereséges évben a térítésként járó összeget a vállalat levonhatja a fizetendő adóból.

A rendszer hatására a vállalat számára csökken a beruházások kockázata, emiatt nagyobb lehet a beruházási hajlandóság, élénkülhet a gazdaság, hosszabb távon gyorsabb lehet a növekedés. Viszont a megoldás hátránya, hogy a vállalati döntések kevésbé lesznek körültekintők, és a kockázatok mérlegelése nem lesz elég alapos. A beruházások túlhajtottá válhatnak.

Az adóztatás nem nélkülözhető, adók nélkül az élet minősége sokkal rosszabb volna, a létbizonytalanság mértéke elviselhetetlen lenne. Adókkal együtt a gazdaság jobb körülményeket képes biztosítani, mint adók nélkül. Az adóztatás *közvetlenül érzékelhető* hatása azonban rendszerint az általa kiváltott hátrány. Az adózó kevesebbet fogyaszthat és/vagy ruházhat be. Sokszor azonban a közvetlenül érzékelhető hatás is kedvező. Nem igaz, hogy az adózásnak *kizárólag* fejlődést visszatartó hatása van!

Az államháztartás közgazdasági értelemben vett egyensúlya

A 2008–2009-ben lezajló nemzetközi pénzügyi és gazdasági válságot követő évekre az államháztartás deficitje az országok többségében lényegesen megnövekedett. A válság idején, annak enyhítésére és elhárítására, a kormányok növelték a költségvetési kiadásokat, miközben a bevételek nem nőttek, vagy egyenesen estek. Ez ilyenkor természetes reakció, sőt ekkor a deficitnövelő gazdaságpolitikát a keynesi ihletésű gazdaságelmélet ajánlatosnak is tartja. A válságot követően viszont a deficitcsökkentés, ezzel a költségvetési egyensúly helyreállítása kerül előtérbe. Az EU például az utóbbi években a határozott deficitcsökkentést szorgalmazza. A kormányok ennek nem örülnek, mert ez a legnépszerűtlenebb feladatok egyike: adót kell emelniük, és/vagy a kiadásokat kell csökkenteniük. A kormányok inkább adóemelésre hajlamosak, mert ez kisebb ellenállással jár, mint a kiadások csökkentése. Most a deficitcsökkentéssel kapcsolatban az adónövelés hatásaira figyelünk, mert ennek van hazai aktualitása.

Egyáltalán nem mindegy, milyen adókat vetnek ki vagy emelnek. Ha növelik a jövedelmeket közvetlenül terhelő vagy az árukra kivetett forgalmi és fogyasztási adókat, több jövedelmet vonnak el a magánszektortól. Ez közvetlenül keresletcsökkentő, gazdasági növekedést korlátozó és az élénkülés esélyeit rontó eszköz. Az éppen regnáló kormány politikai tőkét erodálja, újraválasztási esélyeit rontja. Érthető, ha felmerül a kérdés: lehet-e az adókat úgy emelni, hogy az ne legyen népszerűtlen a lakosság körében?

Ilyet valóban lehet tenni. Csakhogy könnyen megtörténhet, hogy az ilyen adók alkalmazása jobban gyengíti a növekedést segítő erőket, mint az általánosan ismert, a bevételek zömét adó és a lakosságot közvetlenül érintő jövedelmi és termékadó. Az európai kormányok közül főként a magyar tűnt ki a lakosságot látszólag nem érintő adók alkalmazásával. Nagyon ügyel arra, hogy a költségvetési egyensúly javítását célzó intézkedések ne legyenek népszerűtlenek.

Különösen nagy jelentőségű ilyen adó a bankadó. A kormány úgy tesz, mintha ez nem terhelné a lakosságot. Azt állítja, hogy a bankadót egyedül a bankoknak kell viselniük, amelyek egyébként is túl nagy profitot zsebelnek be. Azt is állítja, hogy a bankok közti verseny nem teszi lehetővé a bankadó áthárítását. Az állítás azonban hamis. A nálunk kivetett bankadó nagyarányú, elviszi a bankok profitjának átlagosan mintegy a felét. A bankok egy része ezáltal veszteségesé vált. Aligha történhet meg, hogy az adó áthárításában a kezdeményező bankot a többiek nem követik. Az adók áthárítása állandó vita tárgya. A kormányok szeretik az adóterheket úgy minősíteni, hogy azok nagyrészt csak a kivetés helyén jelentkeznek: az adó azt terheli, akire az adóhatóság kivetí. ³⁵

Az adóteher áthárítása persze ritkán lehet teljes; a bankadó sem kivétel ez alól. Ha azonban egyáltalán nem teljesülne az áthárítás, még nagyobb lenne a baj: a bankok sokkal nehezebben lennének képesek megfelelni a *tőkekövetelménynek*. Vagyis annak, hogy saját tőkéjük az összes aktíva értékéhez képest ne csökkenjen a nemzetközi egyezmények által megszabott szint alá. Ugyanis ezt részben realizált profitjuk egy részének folyamatos tőkésítésével tudják biztosítani. ³⁶ Ha ez nem megy, csak azt tehetik, hogy a hitelezést csupán óvatosan vagy egyáltalán nem növelik. Ez megakadályozhatja a vállalati beruházások szükséges mértékű növelését és magát a termelésnövelést is. ³⁷ Vagyis a bankadó *nem csak forrást von el: bénítja is a beruházási tevékenységet és vele a gazdasági növekedést*.

³⁵ Az adók kivetése csupán az első lépésnek számít. A valódi tehermegoszlás attól függ, hogy az adók kivetésére hogyan reagál a gazdaság. A kormányzat Magyarországon abban hisz, hogy a valószínű megoszlás legalábbis közel olyan, mint a hivatalos. A közgazdaság-tudomány állásfoglalása világszerte más, mert döntő szerepet tulajdonít a gazdaság reagálásának. A közgazdászszakma a valószínű tehermegoszlás eltérést a hivatalostól természetesnek veszi. Ha a legyecske a papírra kent csirizre száll, ott is marad. Nem így vagyunk az adóval. A kivetés helye csak az első állomás, az eredmény pedig, vagyis a teher tényleges viselése – különösen hosszabb időszakban – lehet a szándékoltak pontosan az ellenkezője is.

³⁶ Nem csak így. Fordulhatnak például az értékpapírhoz is. Gyakran részvénykibocsátással növelik a tőkéjüket. A részvények elhelyezése azonban nehezebb akkor, ha a bank veszteséges, vagy esett a jövedelmezősége, vagy az állam kilátásba helyezte, hogy a bankok profitját bankadóval folyamatosan és nagymértékben megcsapolja.

³⁷ „Valószínű, hogy a tőkehiány miatt olyan bankhoz jutunk, amely kényszerül csökkenteni aktívát, és alacsonyabbra szorítja a hitelezését... A bankok [2008-ban] végrehajtottak némi tőkeemelését, de a gazdaság mind nagyobb gyengesége miatt új tőke szerzése rendkívül nehéznek bizonyult. Így a bankok a hitelfeltételeket szigorították, és kölcsönzésük méretét is leszorították. Mindkettőnek része volt a gyenge gazdaság létrejöttében 2008-ban.” (Mishkin [2010] 240. o.) Meg kell jegyezni, hogy a növekedést nem csak a banki hitelezés hiánya akadályozhatja. A piac bővülése is elégtelen lehet. Magyarországon egyre inkább ez a fő gond. A piac nagyrészt külső piac. A meghatározó piac, az európai, nagyon lassan bővül. A belső piac bővülését nagyban akadályozza a devizahitelek sanyarú helyzete: minden pénzük a törlesztésre megy. De ha itt javulás következne be, nyomban alapvető korlátozó tényezővé lépne elő az elégtelen banki hitelezés.

Paradox módon *a kormány akkor járna a legjobban, ha az áthárítás minden általa kivetett bevételnövelő intézkedés esetében teljes volna!* Ekkor az államháztartás egyenlege lényegesen javulna anélkül, hogy bevallottan restriktívot hajtana végre.

Hasonló eredményre, vagyis a gazdasági növekedés akadályozására vezetnek az áruházláncokra, a távközlésre és az energiaszektorra kivetett „válságadó”. Ezek közvetlenül *az érintett cégek fejlesztési tevékenységét gyengítik le*, ha nem sikerül a rájuk kivetett adókat a fogyasztókra, illetve a vásárlókra áthárítani. Ez azért is kényes ügy, mert a nemzetközi cégek hazai leányvállalatai adják nálunk a gazdasági növekedés húzóerejét. Ezt a húzóerőt legyengíteni egyet jelent a gazdasági növekedés lelassításával, esetleg megállítással.

Ugyanez mondható el a tranzakciós illetékről. Ezzel az állam a bankszámlapénzforgalmat adóztatja meg, ami önmagában is eléggé képtelen dolog. Egymagában már az is, hogy a számlatulajdonosnak adóznia kell csupán azért, mert a pénzt használni akarja. Egyébként, a pénz arra való, hogy forogjon. Ez teszi a pénzt igazán pénzzé. Ha gyorsul a pénzforgás, csökkenhet a szükséges pénz mennyisége. Ha a bankok a tranzakciós illetéket közvetlenül a betétesekre hárítják, növekszik az utóbbiak hajlandósága a készpénztartásra és a készpénzzel történő fizetésre. Esik a pénzmultiplikátor nagysága, ami a pénzmennyiség további növelését követeli meg. Mindez nagyobb pénzforgalmi költséggel jár, de az igazi gond az, hogy ez az illeték növekedést lassító tényező.

Feltehető, hogy *közvetlen* áthárítás nem történik, hiszen magára a számlatulajdonosra 6 ezrelékes tranzakciós illeték hárulna, ha pénzt vesz ki, és 3 ezrelékes, ha pénzt utal át. Érthető a számlatulajdonosok felháborodása, hiszen a bankok eddig is felszámoltak illetéket a maguk hasznára. Ezért az áthárítás egyéb formáinak alkalmazása is valószínű.³⁸

Ha valóban nem sikerül a tranzakciós illeték áthárítása, akkor tovább csökken a bankok stabilitása, még nehezebb a szükséges tőkekövetelmény teljesítése. A gazdasági növekedés beindítása tovább késne. És ekkor még nem is szóltunk azokról a döntésekről, amelyek ugyancsak a bankrendszer stabilitását rontják, mint például annak az ígéretnek az ismételt megszegéséről, hogy a bankadót kivezetik a rendszerből. Vagy a végtörlesztésről, amelynek terhét a kormány teljesen a bankokra hárította.

Újabban felmerült, hogy a kormány adókedvezményben részesíti azokat a bankokat, amelyek hajlandók növelni a hitelnyújtásukat. Vagyis sarcot vet ki rájuk azért, hogy csökkenjen az államháztartás deficitje, de kedvezményben részesíti őket, hogy mégis képesek legyenek hitelezni. Ez is példa a pillanatnyi helyzet által diktált rögtönzésekre.

A bankrendszer a piacgazdaságban kulcsszerepet tölt be. Minden gazdasági folyamatot pénzmozgás kísér, e nélkül a gazdaság megbénul, és a gazdasági hatékonyság sokkal alacsonyabb szintű lenne.³⁹ A gazdaság nem nélkülözheti a jól működő és a

³⁸ Ennek számos eszköze van. Drágul a készpénzfelvétel, a kártyával történő vásárlásra is díjat számolnak fel, emelik a különböző szolgáltatások díjait, csökkentik a betéti kamatlábakat, kihasználják az akciós betétekből adódó lehetőségeket a jövedelemszerzésre, növelik a számlavezetés díját stb.

³⁹ „A vállalatok gyakran csődbe mennek, nagyon különböző okokból következően. Ha csődöt mondanak, mindenfajta bajt okoznak a hitelezőknek, a tulajdonosoknak, a munkásoknak és a fogyasztóknak. A legtöbb baj azonban akkor keletkezik, ha egy bank megy csődbe, mert nagyon sokan függnek

gazdálkodásban érdekelt bankrendszer.⁴⁰ Nem véletlen, hogy a gazdaság stabilizálását mindenütt a bankok stabilitásának rendbetételével kezdik.

A gazdasági növekedés egyik nélkülözhetetlen tényezője a beruházás. Ennek meghatározó részét az országok nagyobb részében a hazai tulajdonú vállalatok adják. Magyarországon nem így van: itt a multik hazai leányvállalatai a meghatározók. Különösen nagy a külföldi tulajdonú vállalatok exportrészesedése. Ezen belül a legnagyobb részt a multinacionális vállalatok hazai leányvállalatai teljesítik.⁴¹ Nem szerencsés ilyen helyzetben a külföldi vállalatokat sújtó különadók alkalmazása, még kevésbé úgy, hogy az ígéretet annak záros határidőn belül történő kivezetésére a kormány nem tartja be.

Az államháztartás kiadásait zömmel mindenütt adókkal fedezik. Az adók mindig jövedelemelvonással járnak, ez önmagában növekedést akadályozó tényező. Összességében nézve azonban jó hatásuk lehet attól függően, hogy a bevételeket mire fordítják. Emiatt jól kell tudni, melyik adónak mi a hatása. Nem csak azt kell nézni, hogy bevétel származik belőle: ha a gazdasági növekedésre nézve káros, nem helyes alkalmazni. Ha csak velük együtt jön ki az államháztartásban számviteli egyensúly, minél előbb meg kell szabadulni tőlük. Követendő példának végképp nem kell kikiáltani őket. Ha a növekedési kilátásokat rontják, miattuk lesz előbb-utóbb ismét deficitese az államháztartás.

Erős parlamenti többséggel átmenetileg akármilyen költségvetési egyenleg elérhető: nemcsak 3 százalék alatti hiány, hanem akár 3 százalékos többlet is. De nem az állami költségvetés és az államháztartás *számviteli egyenlegének* állapota mutatja meg, hogy a kormányzás sikeres-e, vagy sem, hanem a gazdasági növekedés tényleges alakulása. És ebben egyelőre nagyon rosszul állunk.

Hivatkozások

ATKINSON, A. B. [1974]: *Unequal Shares*. Penguin, Harmondsworth.

ATTANASIO, O. P.–BRUGIAVINI, A. [2003]: *Social Security and Households' Saving*. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 118. No. 3. 1075–1119. o.

CASE, K. E.–FAIR, R. C. [1996]: *Principles of Economics*. Prentice-Hall International, New Jersey.

a bankok biztonságától és szilárdságától. Valóban, ebben bízva helyezik el betétjeiket elsősorban a bankokban.” (*Miller–Pulsinelli* [1980] 188. o.) Vagyis nagy a kockázata a bankok sarcolásának.

⁴⁰ „A pénzügyi közvetítők kulcsszerepet töltenek be a gazdasági hatékonyság javításában, mert segítik a pénz- és tőkepiacot abban, hogy források kerüljenek át kölcsönnyújtásra képes megtakarítóktól azokhoz, akiknek alkalmuk van produktív beruházásokra. Jól funkcionáló pénzügyi közvetítők hálózata nélkül a gazdaság számára nagyon nehéz teljes potenciáljának elérése.” (*Mishkin* [2010] 42. o.) E bankhálózat megsarcolása az ésszerű kompromisszum elérése nélkül nem egyszerűen forráselvonás, hanem a növekedést generáló tényezők végzetes legyengítése.

⁴¹ A többségi külföldi tulajdonú vállalatok teljesítették az export 80,6 százalékát 2008-ban, és 82,9 százalékát 2010-ben. 2010-ben az ország 5,5 milliárd euró exporttöbbletet ért el. Ebből a külföldi vállalatok részesedése 4,7 milliárd euró (85,4 százalék). Egyes ágazatokban a külföldi vállalatok részesedése az exportban szinte teljes: számítástechnika, elektronika: 98,2 százalék, kőolaj-feldolgozás: 96,7 százalék járműgyártás: 92,6 százalék. Hasonlók az arányok az importban (*Lóránt* [2012] 8–10. o.).

- DORNBUSCH, R.–FISCHER, S. [1994]: *Macroeconomics*. 6. nemzetközi kiadás, McGraw-Hill, New York.
- ERDŐS TIBOR [2012]: Egykulcsos jövedelemadó és gazdasági növekedés. *Közgazdasági Szemle*, 59. évf. 2. sz. 109–138. o.
- FELDSTEIN, M. [1996]: Social Security and Saving. *New Time Series Evidence*. *National Tax Journal*, Vol. 49. No. 2. 151–164. o.
- FISHER, I. [1942]: *Constructive Income Taxation*. Harper, New York.
- GORDON, R. J. [2009]: *Macroeconomics*. 11. kiadás, Pearson Education, Addison–Wesley, Boston.
- JAMES, S.–NOBES, C-H. [2009/2010]: *The Economics of Taxation*. Fiscal Publications, Birmingham, UK.
- KALDOR, N. [1955]: *An Expenditure Tax*. G. Allen, London.
- KALDOR, N. [1956]: *Indian Tax Reform*. Ministry of Finance, Government of India.
- KOTLIKOFF, L.–SUMMERS, L. [1981]: The Role of Intergenerational Transfers in Aggregate Capital Accumulation. *Journal of Political Economy*, Vol. 89. No. 4. 706–732. o.
- LÓRÁNT KÁROLY [2012]: A multinacionális fiókvállalatok szerepe a hazai gazdaságban. Kézirat.
- MANKIW, N. G. [2011]: *A közgazdaságtan alapjai*. Fordította: *Bodnár Katalin és Hudecz András*. Osiris, Budapest.
- MILLER, R. L.–PULSINELLI, R. W. [1980]: *Modern Money and Banking*. International Student Edition, New York.
- MISHKIN, F. S. [2010]: *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Ninth Edition. Addison–Wesley, Boston.
- MUSGRAVE, R. A.–MUSGRAVE, P. B. [1987]: *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill Book Company, International Editions.
- NERLOVE, M.–RAZIN, A.–SADKA, E.–VON WEIZSÄCKER, R. K. [1993]: Comprehensive Income Taxation, Investments in Human and Physical Capital, and Productivity. *Journal of Public Economics*, Vol. 50. No. 3. 397–406. o.
- RAJU, O. [2006]: *Estonian Taxation System as a Cornerstone of Economic Environment*. Tartu University. Kézirat.
- ROSEN, H. S.–GAYER, T. [2008]: *Public Finance*. 8. kiadás, McGraw-Hill/Irwin, New York.
- SANDFORD, C. T.–WILLIS, J. R. M.–IRONSIDE, D. [1975]: *An Annual Wealth Tax*. Heineman Educational Books, London.
- SCHULTZ, T. W. [1961]: Investment in Human Capital. *American Economic Review*, Vol. 51. No. 1. 1–17. o.
- SHOVEN, J. B. [1982–1983]: *Applied General Equilibrium Tax Modelling*. IMF Fiscal Affairs Department, Washington.
- STIGLITZ, J. E. [2000]: A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK–KERSZÖV, Budapest.
- TROSTEL, P. A. [1993]: The Effect of Taxation on Human Capital. *Journal of Political Economy*, Vol. 101. No. 2. 327–350. o.